

BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

2002. szeptember

XIII. évfolyam 9. (143.) szám

Ára: 100 Ft

Úszó fahíd a Türr-átvágásban (1935-1936)

A Türr István Múzeum gyűjteményéből

BARÁTOM, A VILÁGOPTIKUS

Nyugodtan nevezhetem barátomnak, mert ő is így emlegetett engem mások előtt. Ismeretségünk Bajára kerülése idején kezdődött. Már Pesten, a Néprajzi Múzeumban felhívták rá a figyelmemet: ő az az ember, akinek csodálatos néprajzi kincsei vannak. Valóban, háza tele volt szöttekkel, népviseleti darabokkal, népi ékszerekkel, kerámiákkal, sőt népművészeti

szakkönyvekkel. Időnként felkeresett, s huncut mosollyal mondta: „Nézze már meg, miféle vickek-vackok kerültek megint a kezembe”. Mintha kicsit bolondnak is tartana, hogy ilyesmikkel töltöm a drága időt. Hisz mindez csak „kacat”, „humiféle” „vacak” addig a pillanatig, amíg azt nem mondom: ezek kellene. Akkor bekövetkezett a nagy varázslat. A sok

„limlom” hirtelen egyedülálló nemzeti kincsé változott: anyaga, kidolgozása, régisége és a hozzáfűződő személyes érzelmek miatt értéke forintban ki sem fejezhető, de hogy lássam, milyen jó szíve van, s hogy pártolja a tudományt, hajlandó megválni e drága emlékektől.

Talán csak a keleti bazároknak folyik olyan alkudózás, ami ezután következett.

Sosem tudtam, nem is szerettem alkudozni, de most kötelező volt. Mindketten tudtuk előre a végösszeget, de végigjátszottuk a szertartást. Ő mondott egy horribilis árat, én ott akartam hagyni. – Ne siessen, magának mit ér? Elképesztő alacsony árat mondtam. Felháborodott, minék nézem én? Ráígérek, ő is enged egy keveset. Sokallom. Sírva fakad, hogy tönkreteszem a családját, koldusbotra jut. Én háborgok, hogy börtönbe akar juttatni, mert elherdálom az állam pénzét. Végül megegyezünk a reális értékben. Mindketten nyugodtak vagyunk, hogy jó üzletet kötöttünk, és betartottuk a keleti üzletkötés hagyományos szabályait is.

Azért észnél kellett lennem, mert megérezte, mire lennék vevő, s azt „szállított”. Egy ezüstpitykés férfimellényt például háromszor akart a nyakamba sózni. Először egy számadójuhász ünnepi darabja volt, aztán egy császártöltési sváb gazdáé, míg végül sükkösi cigányvajdáé. Az üzlet nem jött létre. Egyszer akkor leptem meg, amikor elrongyolódott ruhadarabok használható alkatrészeiből új „rég” viseletet fabrikált.

Más meglepetés is ért, mikor ládáiban kutatva egy furcsa, harapófogóféle szerzős szám került a kezembe. – Hát ez mi? Fél-szegen nevetgélt, köntörfalazott, végre kibökte, hogy foghúzó fogó. Ő szokta használni. – Hát maga ehhez is ért? – Jaj, lelkem, ha maga annyit tudna mint én, akkor nem ilyen kis múzeumista lenne, hanem világoptikus! Most már kellő tisztelettel faggattam a világoptikust, aki elmondta a foghúzás menetét: a fogóra cérnával félbevágott náddarabkát köt, így jobban tapad a fogra. Ha a paciens nagyon fészkelődik, két nagy pofonnal naroktizálja, a fogat kirántja, a vérző lukba pálinkás rongyot dug. A szokásos szertar-

tás szerint megvettem a fogót. Megmutattam fogorvosomnak is, aki mindenáron rajtam akarta kipróbálni, s meg is neheztelt, hogy ezt a szívességet nem akartam megtenni neki. De ha már így bemelegedtünk a beszélgetésbe, elmondta, hogy segít ő más bajokon is. Imával, füstöléssel és egyéb „szertartással” sok embert meggyógyított. Ha pl. az orvos egy asszonynak nehéz szülést jósol, ő csak elvégzi itthon a szertartást, mire a végére ér, a kórházban már felsír a baba. Pár hét múlva beállít hozzánk. – „Látom, hogy nemsokára baba lesz maguknál. Ezt a varázsszert tegyék el jól, s akkor könnyű szülése lesz a feleségének. Megnézni nem szabad, ha meglesz a baba, égessék el a varázsszert” – és egy kis, dió nagyságú papírcsomagocskát helyezett az asztalra. Alig vártam, hogy kitegye a lábát, hogy megnézhessem az amulettet, de ebben is varázslat lehetett, mert kikísértük, visszamentünk a szobába, de már sehol sem találtuk. A szellemek vitték el? Így aztán nemcsak nem tudtuk meg, hogy mi volt benne, de varázserejét sem fejthette ki, mert szegény feleségem sokat szenvedett, mire világra hozta kislányunkat.

Nagyotmondásért sem ment a szomszédba. Időnként hetekre eltűnt a faluból. Aztán elmesélte, hogy a magyar kormány küldte külföldre néprajzi tárgyak beszerzésére. Ebben az időben még a jó nevű szakemberek is csak nehezen kaptak útlevelet! Néha szerényen megemlítette Kossuth-díját is (amit véletlenül egy névrokonnak adtak át). A brüsszeli világkiállításra gyalog ment, valamiért az állam nem fizette az útját. Csak kislánya szólta el magát, hogy a papa a Dunántúlon férjnél lévő lányát látogatta meg – vonattal.

Egyik nyáron gyakorlatra jött egy egyetemi hallgató. Alig érkezett meg, betop-

pant az öreg. A srác – echte pesti – örült, hogy végre lát egy eleven parasztot, s tátott szájjal hallgatta, nem győzte jegyezni, amit mesélt: részletesen elmondta, hogy a falujában a férfiak inggombjának száma, színe, mérete, elhelyezése pontosan mutatja vallását, vagyoni helyzetét, családi állapotát, gyermekei számát és nemét, s ki tudja még mit. „Na már eleget hazudtam, megyek” befejezéssel távozott. Gábor barátunk – aki azóta Izraelben akadémikus, – nem akart hinni a fülének, olyan logikus, szép kerek előadás volt.

Egyes törzsi kultúrában élő népeknél, ha a király, egyben varázsló asszonyai panaszkodnak, hogy idősödő férjük teljesítménye már nem kielégítő, úgy vélik, ezzel mágikus ereje, a törzs jólétének biztosítója is megszűnt, ezért megölik, helyébe a nők által tesztelt fiatal választanak. Nála is megszűnőben lehetett a varázserő, mert bekerült a bajai kórház idegosztályára. Egyik nap felhívott orvos barátom: Itt fekszik nálunk Sz. bácsi, te jól ismered, mondd, ő a bolond, vagy minket néz annak? – Hát ezt én tőled akartam megtudni, de szerintem az utóbbi – válaszoltam.

Mikor utoljára találkoztunk, panaszkodott, hogy a nehezen beszerzett külföldi gyógyszerek sem segítenek rajta, de a batyujában lapuló „limlomot” még akkor is olyan értékke varázsolta, hogy a Néprajzi Múzeum csak külön keretből tudta előteremteni a vételárat. Addigra azonban a Világoptikus elhunyt, a varázslat megtört, a hagyatékban tényleg csak limlomot találtunk.

Földhözragadt hitetlenek szerint a „kinccseket” valójában a múzeumoknál jobban fizető magángyűjtők szerezték meg az örökösöktől.

Solymos Ede

CHOBODICZKY ALAJOS

1887-1973

A kötelesség pedagógusa

A harmincas-negyvenes évek diákjai világmegváltó – legalább egy falut nemesítő – álmokkal készültek hivatásukra. A legnagyobbak közül választottak példaképet, fennkölt jelszavakat írtak naplójukba, füzetükbe. Akadt nevelő, aki a fellegekből a sivár földre hívta tanítványait, és egy szür-

ke, igénytelen jelszót égetett lelkükbe szavaival, tetteivel: *kötelesség* – Ilyen fáklya volt Chobodiczky Alajos igazgató úr, ezeknek az éveknek közismert értelmiségi alakja Baján, a Tanítóképzőben, alias „Csobi”. A diákok csak így nevezték egymás között. Ő tudta ezt, de nem haragudott

érte, nem üldözte azt, akitől meghallotta becenevét. Amikor még internátusi nevelőtáncos volt, már öt órákor megszólalt a csengő, már meg is jelent a hálók ajtajában. Ilyenkor a korán ébredők halk susogással riogatták álmos társaikat: „Jön a Csobi!” „Már itt is vagyok!” – szólt belép-

ve és mosolygott. A tanulószobákban is gyakran figyelmeztették egymást a pre-pák: „Itt a Csobi!” Ne csobogjon fiatalember! – utasította rendre az ellenőr azt, aki megtörte a szilencium munkás csöndjét.

Télen-nyáron mindig rövid ujjú ingben járt, mert feleslegesnek, anyagpazarlásnak tartotta a csuklóig érő fehérműt. Mindig kevés ideje volt, a felesleges dolgoktól sajnálta a perceket. Ilyen volt a borotválkozás, hajvágás. Kitalálta, hogy lehetne a napi borotválkozást hasznosan eltölteni. „Tükör nyilván nem kell ehhez a művelethez. A szem szabad. Oda-készítem az olasz szavakat, emlékezetbe vésem, a pamacsolás mechanikusan megy. Kettőt-hármat húzok jobbról, balról, tapintással ellenőrzöm az eredményt. Az arc, az ecset lemosása alatt sikerült 2-3 szót megtanulnom.”

A hajvágás téliensége ellen nem lelt gyógyszert. Nyugdíjas korában írt naplójában mindig feljegyzni a hajvágás idejét. Szinte érezni a sorokból a megkönnyebbülést, ezen is túl vagyunk egy hónapról.

A tanítójelöltek magatartásával, szorgalmával ritkán volt elégedett. Meglátta, szavá tette a legkisebb hibát is. Nadrágzsebbe súlylyesztett kézzel nem illett szemé elé kerülni. Ilyenkor arca elborult, jobb tenyerét széles homlokára szorította, s szomorúan ismételte ezt a mondatot: Fájdalom, negyvenkettes ifjúság! A dátum persze évenként változott.

Kevés szóval, inkább példájával nevelt. Sohasem hallottuk tőle a pedagógusok egyik főparancsolatát: Aki azt a bátorságot vette, hogy másokat tanítson, annak egész életében tanulnia kell. Egyszer elmondotta azért, hogyan ünnepli az év utolsó napját: „Éjfélig tanulok – Amikor tizenkettőt üt az óra, elimádkozom egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet. Te Deum. S lefekszem.”

Abban az időben olasz nyelvtudását tökéletesítette. Fia a fiumei tengerészeti akadémián tanult. Az ő látogatására is készült, behatóan meg akarta ismerni a dallamos olasz nyelvet, és a méltán világhírű olasz irodalmat eredetiben akarta olvasni. Mindennap felírt egy céduláskára 8-10 szót vagy frazémát, s séta közben vagy pihenésképpen előhúzza zsebéből és hangosan gyakorolta a kiejtést és jelentését. Ritkán küldte Máté bácsit, az altisztet a postára. Ő maga ment. Felkapta sötétszürke

körgallérját, kezébe vette a küldeményt meg az asznapra rendelt porciót, s robogott is ki a lépcsőn, ki az utcára. „Két-három szót ezalatt is megtanulok.” – mondogatta kartársainak, diákjainak.

*Chobodiczky Alajos
tanügyi főtanácsos, igazgató 1942-ben*

Látása is gyenge volt már, közel tartotta szeméhez a cetlit vagy a nyelvtankönyvecskét, belemerült a tanulásba, a környezetet kizárta látóköréből, figyelméből, félhangosan, élvezettel ejtette ki a szavakat, ismételte a szabályt. Gyakran beleütközött egy-egy járókelőbe. Akik jobban ismerték, jó előre kitértek a „garabonciás” elől. Némelyek szemében kissé nevetségessé is vált a szikár alakú, magas homlokú, szemüveges úr.

A nyelvtanulást kiemelkedően fontosnak tartotta. 1942 júniusában, a zárőnnepélyen tartott beszédében felhívta az ifjúság figyelmét arra, hogy „a valóban öntudatos tanulóknak minden alkalmat meg kell szereznie, ki kell használnia arra, hogy nyelvtudását gyarapítsa, s elsősorban a nemzeti kisebbségek nyelvét sajátítsa el, hogy – bármely munkakört tölt majd be – kötelességét híven teljesíthesse, s önérdkeinek alárendelésével a magasabb nem-

zeti célok megvalósítására lankadatlan buzgalommal, fáradhatatlan szorgalommal és kitartással törekedjék.”

A magyar nemzeti szellem, a Nagy-Magyarország víziója, az irredenta törekvések áthatották tanári, közéleti tevékenységét. A nyelvtani példamondatokat is ebben a felfogásban állította össze. Az ellentétes mondatok szerkezetét így mutatta be: Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország. – Magyarország nem volt, hanem lesz! Éreztük a hangsúlyból, a szikrázó tekintetből a rendíthetetlen hitet.

Egy szülői értekezleten kifejtette, „hogy az egységes nemzeti nevelés gondolatából következik, hogy az iskola küszöbét nem szabad átlépnie semmi társadalmi vagy politikai küzdelemnek. Intézetünkben minden tanítvány társadalmi vagy vallási megkülönböztetés nélkül egyenlő tagja iskolánknak.” E szavakkal a szélsőséges jobboldali és az egyre terjedő baloldali szocialista nézetekkel szemben foglalt állást. Pedig – főleg az utóbbi törekvések beszűremkedtek már az ifjúság közé.

1944. március 15-én a tanítóképző rendezte a városi ünnepséget az Ipartestületben. (Légyeszély miatt elmaradt a közös megemlékezés.) Az ünnepi beszéd elmondására kijelölt negyedéves tanítójelölt bemutatta

fogalmazványát az igazgató úrnak, aki az épületben lévő lakásán fogadta őt. Az akkori ifjúság nagyon jól ismerte a magyar társadalom égető problémáit, a fokozódó szegénységet, a feszülő ellentéteket. Átélté azokat személyesen, hiszen a tanítóképző a szegények egyeteme volt, de a népi írók könyveiből is kitarult előtte a könyörtelen valóság. Ez a dolgozat is tele volt a szociális igazságtalanságok ostromozásával is. Az is meg volt írva, hogy csak ezek megoldása hozhat a nép számára igazi nemzeti ünnepet. Az igazgató úr komor arccal olvasta a mélyből fakadt gondolatokat. S bizonyára végigfutott agyában a keserűség, hogy ezt a fiatalit is megfertőzte a szélsőséges eszme, s nem talál nála befogadó talajra az iskolában elvetett mag. De nem jött a dörgedelmes kioktatás sem akkor, sem később, s semmi következménye sem lett annak, hogy egy tanítvány őszintén feltárta a hivatalostól el-

térő nézeteit. Csupán két mondat hangzott el: „Napjainkban feltétlen meg kell emlékezni arról, hogy honvédeink hőiesen harcolnak az orosz pusztákon. Nem múlhat el március 15-e, hogy ne hangozzék el a kormányzó úr neve.” Az iskola ebédlőjében elmondott beszéd már így készült.

Chobodiczky Alajos nem volt sovinszta, távol állt tőle a fajgyűlölet minden formája.

A levante kiképzés szerdán 11-től 13 óráig volt beiktatva a tanulók órarendjébe. 1942-ben, az egyik foglalkozás után hazafelé vonultunk a Patak utcai sportpályáról. A Várady érsek – ma Szegedi út – úthoz közeledve új nótát kezdtünk: Kinek zsidó lánya a babája, kössön kötelet a nyakára... Az udvaron már várta Csobi az ifjúságot. Amikor felsorakoztunk előtte, szokatlan ingerültséggel, feldúltan szidta a hazaérkező csapatot: Ilyent úriember, leendő pedagógus nem énekel! Abban a gyűlölettől megrontott világban emberséges volt, az antiszemitizmus gondolatától is irtózott. Persze a fiatalok sem gondolták végig a menetnóta szövegét, hiszen zsidó osztálytársainkat mindenki becsülte személyiségének megfelelően.

A tanár úr érzékeny volt a becsületére. Ha azt vélt sérelem érte, nagyon felháborodott. A húszas-harmincas évek fordulóján ő volt az internátus köztartásának vezetője, az ő feladata volt, hogy a kevéske állami támogatásból meleg reggeliről, ebédről, vacsoráról gondoskodjék. Nehéz időben hárult rá ez a teendő, ez a gond. Szegény volt az ország, silány volt az élelmezés. Éveken keresztül természetben kellett a lisztet, zsírt, hüvelyeset, krumplit, szappant hozni a növendékeknek. Őt éven át csak híg köménymagos rántott leves volt a reggeli egy vékony szelet kenyérral. Ezzel kellett tanulni, figyelni öt-hat órán át. Szerencsések voltak azok, akiknek édesanyjuk gondoskodott uzsonnáról. Rengeteg csomagot szállított ekkor a posta Máté bácsi előszobájába.

Egyszer az egyik második osztályban a hetes (Kiss Náci) jelentett: „Tanár úr, kérem, nem tudunk készülni, mert éhesek vagyunk.” Szegény Csobi meghökkent, elpirosodott, és nagyon sötéten így válaszolt: „Hát mit gondolnak, tehetek én arról, hogy ilyen gyenge az ellátás? Talán azt hiszik, hogy szabálytalanul kezelem a konyha pénztét? Nézzenek ide, lyukas a cipőm! – s felemelte lábát. Én is olyan szegény vagyok, mint a konyha.”

Bizonyára ebben az időben keletkezett az egyik kedves prepa nóta:

*Mikor a képzőbe iratkoztam,
Alighogy a földből kilátszottam.
A sok káposztától úgy felcseperedtem,
Hogy már ötödéves prepa lettem.*

A következő tanár

A tanítóképző intézetekre történet, magyar- és földrajz szakból volt képesítése, de tanított lélektan, logikát és alkotmánytant és tanítási gyakorlatot is. A pécsi tankerület tanító- és tanítóképző-intézeteiben ő volt a történelem, alkotmánytan és közgazdaságtan tanulmányi felügyelője.

Tanítványai emlékeztében úgy él, hogy nagy tudású tanár és igazságos ember volt. Ha kedvenc témáiról beszélhetett, különleges élményt nyújtott magyarázata. Arany, Vörösmarty, a Kisfaludyak költészetének elemzése átlépte a tantervi követelményeket. Az ötödik évben a bajai születésű Tóth Kálmánnal is lelkesen foglalkozott. Keveset, de alaposan feleltetett. Tanári zsebkönyveiben egy tanulónak két-három felelete volt rögzítve – félévenként.

Néha gomba módra megszaporoztak az osztályzatok a noteszben. Ha nagyritkán az esti órákban el kellett mennie valahova a házaspárnak, két gyermekük felügyeletét a kollégistákra bízta, mert akkor cselédet nem tudtak tartani. A vidáman töltött órák után a hálás Róbert és Angéla segítségével jeles bejegyzések kerültek a nevek mellé. Másnapra azonban kiderült a hamisság, és a dolog elrendeződött. A teljesítmény nélküli értékek eltűntek a valódiak közül, hiszen a tanár úrnak kitűnő emlékezete volt.

A kötelező és ajánlott irodalmat is kijegyzeteltette és következetesen ellenőrizte. Nemcsak a konkrét tanítási óra célját valósította meg, de a távlatokra, az összefüggésekre is ügyelt. Diákjait jól előkészítette a képesítő vizsgára és tanítói hivatásuk ellátására.

Egyik tanítványa – magyar, német, történelem szakot végzett Szegeden, majd a pécsi tanárképző főiskola oktatója lett – a szakértő szemével értékeli: A legjobb történelemtanár volt Magyarországon. A főiskolán azzal a tudással vizsgázott jelesre, és szerezte meg professzora rokonszenvét, amit a jó Chobodizkytól tanult. Nagy sikere volt, amikor évfolyamtársait lepipálva, részletesen beszélt a karizmatikus királtságáról.

A tanár úr óráin következetesen alkalmazta a pozitívista szemléletet. Tiszta fogalmakkal dolgozott, és kíméletlenül üldözte a közhelyeket. Megkövetelte, hogy csak jogszolgáltatást emlegessünk az al-

kotmánytani stúdiumokon. (Ezt a tantárgyat tartotta a tanítóképzőben a nemzetnevelés gerincének.) Szerinte igazságszolgáltatás csak a túlvilágon van (ha van!). Istenhívő, vallásos ember volt némi felvilágosult színezettel. A reformációt nemcsak politikai- és társadalomtörténeti szempontból tárgyalta, hanem elsősorban dogmatikai alapon. Le kellett írniuk az eucharisztiai áralól kialakult hittételt a katolikus, a luteránus és a kálvinista tanítás szerint.

Mindig belekötött a diák feleletébe, ha ilyent mondott egy uralkodóról, hogy „Trónra lépése után első dolga az volt...” Honnan tudja, mi volt az első dolga? – szólt közbe. Néha azzal is fűszerezte a felelet javítását, hogy elvégezte-e a kis- vagy nagydolgot.

Történelemórákon sokat szemléltetett könyvekből. Az asztalra borult, a képet balkézrel maga előtt tartotta, jobb kezével mutogatta, mi látható jobbra, felül, középen. Egy alkalommal hasonló helyzetben értelmesen magyarázott: Itt jobbra a sarokban látják ezt, középen ezt, felül balra ... sokáig elemezte a „képet”. Pedig ez a lap üres volt, rossz helyen nyílt ki a könyv. Az osztályban nem mosolygott senki sem.

Meggyőződését érzelmileg is át tudta adni. Nem szerette a Habsburgokat. S ezt az érzést tanítványai is átvették. Akadt, akinél ez abban nyilvánult meg, hogy nem szívesen tanulta a német nyelvet.

A szigorú nevelő

Embernevelési gyakorlatát a keresztény eszmerendszer hatotta át, de sohasem hangoztatta a fennkölt szövegeket. Gyermekait, unokáit, növendékeit következetesen fejlesztette a magasztos elvek szerint. Fantasztikus akarattal rendelkezett, és mindent meg is tett annak érdekében, hogy ezt érvényesítse. Bizony sokszor nagyon keményen nevelt bennünket, mondhatnám spártai módon. Megkövetelte, hogy tanulásban a maximumot teljesítsük. Testünk formálásában, az akaraterősítés mértékében a legtöbbet kívánta tőlünk, ugyanakkor ő volt az, aki megismertetett már kicsiny gyermekkorunkban a különböző szakmák szépségével. Elvitt a fazekas-műhelyekbe, a kovácsokhoz, a BOLT-ba, a suszterhez, a szabóhoz és még folytathatnám. Megtanított a munka szeretetére, ugyanakkor minden nap úszni vitt, és nótákat dudorászott. Mókás – általa kitalált – szövegeket énekel. (Abszolút hallása volt.) /Szentpétery György az egyik unoka./

Nem szavakkal, hanem élményszerű tettekkel tanította a pedagógia másik főpa-

rancsolatát: Követelek tőled, mert tisztellek!

Talán egyetlen tanítványával sem alakított ki közvetlen, bizalmas viszonyt. Úgy láttuk, hogy tökéletesen kiművelt értelem és a szívós akarat teszi az egész embert, érzelmi élete nincs is. Pedig melegen érző lélek volt. 1931-ben végzett népes osztályának végrendeletül hagyta, hogy az utolsó csoportképet őrizték meg, míg egy is él közülük, az iskolai emlékeket ne felejtsek el, és egymást mindig becsülik, segítsék. Össze is jött ez az osztály minden évben, rendszeresen augusztus hónapban. A gyémántdiplomát mintegy tízen, a vasoklevelet 2001-ben hárman vehették át.

1960-ban Szegedről levélben köszöntötte a negyvenéves találkozóra összegyűlt iglói tanítványokat.

„Az iglói magyar állami tanítóképző-intézet megszűnésekor, 1919. március 17-én szólottam utoljára Önökhöz. Aztán ajkamnak el kellett némulnia...

Csak búcsúkézfogással éreztettem a láthatatlan kapcsolatot, mely lelkünket összefűzte.

... Negyven év távlatából is feledhetetlenül áll előttem az én osztályom, és hajtogatva az Értésítő idősárgította lapjait, volt növendékeim varázsolódnak lelki szemem elé. Elmondhatatlanul sok közösen átélt élmény újul föl emlékezetemben...

... Én már nagyon korán, II. éves tanítóképzős koromban ismerhettem meg a hivatásszeretetet, ezt a titkos fonalat, mert már akkor tudatosan készültem a tanítóképző-intézeti tanári pályára.

Ez az a szeretet, mely lelkemet betöltötte akkor is, amikor Önök tanítványaim voltak, ez tette lehetővé, hogy a *tudás szigorú megkövetelésével* egyben megértsem akkor még fejlődő lelkük kibontakozásának nehéz kérdéseit, és segítsék mindenki-
nek, akinek segítségére lehetek.

Ez az érzelem és meggyőződés vezetett mindenkor, mert a *szeretet* a maga osztott-

ságában *is élő erő, csökkenthetetlen valóság*, mely hatósugaraival akkor is árasztja, amikor láthatatlanul működik: – ezzel a szeretettel emlékeztem és gondolok Önökre mindég, és teljes lelkemből kívánom, hogy a még Önökre váró emberi rendeltést tökéletesen kiegyensúlyozott lélekkel, nemes akarattal teljesítsék.”

Utoljára 1945. július 4-én osztott ki népiszkolai tanítói oklevelet 20 fiatalembernek. Ezen a csodás délutánon mondott néhány emlékeztető szót a hivatásról, magáról a tanító szóról.

„A tanító fejezi ki a legjobban a pedagógus hivatás tartalmát: ismeretekre, emberiségre tanítani... A tanár szó rosszul képzett üres, gögös. A legszívesebben népiszkolai, középiskolai, egyetemi *tanító*-nak nevezném a pedagógusokat.”

Tisztelt Igazgató Úr! Hálás tisztelettel üzenjük Önnek, megtettük kötelességünket!

Egy gazdag, tartalmas élet krónikája

Sorsát a múlt századi történelem és erős egyénisége együtt alakította. 1887. május hó 14-én született Kiskunfélegyházán. Apja Ch. Alajos német- és zeneszakos tanítóképző-intézeti tanár. Az első szlovák-magyar nyelvkönyv írója. Több zenei szerzeménye is volt. A Móra fiúk – (Ferenc és László) közül a kedvence: László megemlékezést írt róla. Édesanyja: Behárfalvy Sándor Róza, családja már 1231-ben kapott nemességet II. András királytól. Birtokaik a Balassa birtok mellett húzódtak Hybbénél, a Felvidéken. Az esztergomi csatában, ahol Balassa Bálint is harcolt, meghalt az egyik ős: Behárfalvy S. Miklós.

A családban hat testvér nevelkedett. Kettő óvónő lett, egy nevelőnő, az egyik fiú katonatiszt, a másik pap, és Alajos – Ő már hatéves korában árva lett – 1893-tól a balatonfüredi Szeretetotthonban nevelkedett. Mindig jó tanuló volt, a polgári iskola elvégzése után, 1902-ben a máramaroszigeti tanítóképző-intézetbe került. Itt vált tanítóeszményévé, később barátjává Báthori József. Tőle tanulta meg a helyes nevelés titkát: tudás, megfelelő tanulmányi felkészültség, tanítói gyakorlat, de a legfőbb a tanítványok iránt érzett megértő, türelmes szeretet.

1905-ben szerzett tanítói oklevelet. Tanulmányait a Budapesti Pedagógiumban folytatta, majd a tanítóképző-intézeti tanárképzőben fejezte be a főhivatású tanu-

lói tevékenységét történet-, magyar- és földrajz szakon.

1910-ben a bajai tanítóképzőbe helyezték a diplomás tanárt. Ekkor kötött hosszasan tartó kapcsolatot az Éber- és a Karig családdal. 1911-re Iglóra (Szepes megye,

Egy iglói tanítvány festménye

ma Szlovákia) ment tanárnak. Megismerkedett Daray Margit magyar-német szakos tanárral, aki abban a szatmári zárdában nevelkedett, ahol Kaffka Margit is.

1913-ban kötöttek házasságot.

1918-ban a csehek megszállták a várost. Felkérték a nagy tudású és jó hírű tanárt, hogy az első csehszlovák kormány közoktatási minisztériumában magas beosztású állást töltsön be. Nem vállalta, mert ő magyar volt mindig. Természetesen kiutasították őket a városból és az országból. Még ebben az évben Szatmárnémetiben próbáltak új életet kezdeni, a tanítóképzőben. Ide román csapatok vonultak be. 1920-ban Kiskunfélegyházán kapott állást, abban az intézetben, ahol édesapja is tanított, az ő egykori tanítványával, Móra Lászlóval kötött baráti kapcsolatot.

1921-ben, amikor a szerbek eltávoztak Bajáról, a zombori tanítóképző növendékei is e városban folytatták tanulmányaikat.

Az akkori igazgató, Amler Antal, jól ismerte a Chobodiczky-házaspárt, főként Daray Margitot, hiszen mindketten Szepességről származtak. Javasolta nekik, hogy jöjjenek Bajára, mert hiány van olyan tanámőben, aki a lányok problémáival is megfelelően tud foglalkozni az oktatás mellett, a férjet pedig történelem szakra hívta. Így aztán mindketten Baján folytatták munkájukat.

Ebben az időben lord Rothermere felhívta a nyugati világ figyelmét a trianoni szerződés hibáira, azok következményeire. A kultuszminisztérium Chobodiczky Alajost bízta meg az elveszett területek objektív történelmi kutatásával. Az elemzést a Népszövetség számára kívánták megküldeni. (Sajnos, ezzel a tanulmánnyal nem találkoztunk.)

1934–35–36-ban a perugiai nyári egyetemen olasz tanári képzést szerzett.

1939. július 7-én vette át az intézet vezetését. A következő öt év volt amúgy is gazdag életének legtermékenyebb időszaka. Az első világháború után az iskola felszerelésének jelentős része elpusztult. Másrészt átalakulóban volt a magyar tanítóképzés. Fokozatosan megszűnt az öt évfolyamos középfokú képzés, létrejött az érettségivel záruló négyéves líceum. S erre épült volna a kétéves tanítóképző akadémia az ország néhány városában. Tehát két fontos ok is sürgeti az épület modernizálását. Ehhez azonban pénz kellett. Kultúrára nem jutott pénz, mert az ország háborúra készülődött. Chobodiczky Alajos most mutatta meg igazán, milyen hatalmas szervezőképesség és akaraterő feszül személységében. Megkezdte a kilincselést, sorra járta azokat a hivatalokat, ahonnan támogatást remélt. Járt a pécsi tankerületi főigazgatónál, a város polgármesterénél, országgyűlési képviselőjénél, a vármegye főispánjánál, a minisztérium illetékes osztályvezetőjénél. Ekkor mondogatta félig komolyan, félig tréfásan: Ha kidobnak az egyik ajtón, bekopogok a másikon. S a várt eredmény nem is maradt el.

Az igazgató kérésére 1940. aug. 23–24-én a VKM tanítóképzőkkel foglalkozó ügyosztályának főnöke, dr. Huszka János min. tanácsos megtekintette az intézet épületét, és megígérte, hogy a bútorzat és tanfelszerelés pótlása érdekében mindent megtesz. Ezt a látogatást követte 1940. dec. 9–13-ig tartó tanker. főigazgatói látogatás, amely alkalommal dr. Fodor Ferenc főigazgató az iskolára vonatkozó megfigyeléseit jegyzőkönyvbe foglalta. Az igazgató ezután Baja város és Bács-Bodrog vármegye akkori főispánjához, dr. Kászonyi Richárdhoz fordult, aki 1941 januárjában megismerte intézetünk épületének állapotát, és felszerelésének fogyatékos voltáról személyesen is meggyőződve, közvetlenül, előszóval adott helyzetképet dr. Hóman Bálint miniszter úrnak, aki kilátásba helyezte, hogy az intézet céljaira 150.000 P-t irányoz elő. Ily előkészítés után fordult az intézet igazgatója Baja város országgyűlési képviselőjéhez, dr. Reményi-Schneller Lajos

pénzügyminiszter úrhoz, aki kihallgatásakor intézetünk ügyét szeretetében fogadta, s az igazgató másodszeri személyesen előszóval tett kérelmére 25.000 P rendkívüli hitelt eszközölt ki, majd 1941. dec. 5-én kelt magánlevelében arról értesítette az igazgatót, hogy a nagyméltóságú V. K. Miniszter Úr az intézet teljes rendbehozatalához szükséges 250.000 P-t az állami költségvetésben biztosította. Az igazgató levélben és egy későbbi kihallgatáson személyesen is kifejezte a pénzügyminiszter úrnak az intézet háláját.

Teljes erővel megkezdődött az épület átalakítása.

Az intézet emeleti folyosójának ablakait kettőssé alakították át, s ezzel valamennyi ablak kettős lett. Megszűntek az udvari szárnyon lévő illemhelyek, és más megfelelőbb elhelyezésben angol WC létesült. Már a kagylók megérkezését is gyermeki örömmel újságolta a tanulóknak. A beszerelés után gőzerővel szoktatta a faluról, kisvárosból idevetemedett fiatalokat az angol WC használatára, ami számukra restelni való kellemetlen és mosolyogni való volt az unos-untalan ismétlés miatt.

Az udvarra járdákat készítettek, a tanári szobákat, irodát és a fogadót parkettázták a rendkívüli hiteltől. A 250.000 P-ből 132 sodronyos vaságyat és éjjeliszekrényeket szereztek be, a tanulószobákba ízléses szilfa íróasztalokat, és hajlított székeket rendeltek az internátusba.

A tanítási épület termeit a legmodernebb elvek szerint helyezték el, kisebb szobákat is alakítottak ki a csoportrendszer szerinti tanítás céljaira. Az altiszteknek lakás készült, betegszobák, orvosi rendelő, az emeleten korszerű természet-tudományi előadó, cserkészszoba, irattár, zenei gyakorló szobák, az internátus első emeletén három nevelői szoba közös fürdőszobával stb.

A gyakorló iskolát a Kassa utcai szárnyra helyezték át, és külön bejáratot kapott. Elkészült a V-VIII. osztály számára a harmadik tanterem, annak bútorzata és szertára. A népiskolai egységet a líceum folyosójától kétszárnyas üvegajtó választja el.

Az egész intézetet modern opalescent-lámpákkal szerelték föl. Egy zongorát, fűvív hangszereket, gordonkát, akkumulátorokat szereztek be, a közoktatás edény-szükségletét pótolták, a vendégszobát megfelelően szerelték föl, az igazgatói irodát új szőnyeggel látták el

1943 szeptemberében a pénzügyminiszter, dr. Reök Andor főispán és dr. Bernhart Sándor polgármester népes kíséretükkel tekintik meg az iskolát.

A tanári testület élén az igazgató fogadta a vendégeket, s kifejezte hálás köszönetét az eddigi segítségért, és átadta az építendő tornacsarnok s egyben díszterem, ami országos viszonylatban is mintacsarnok lett volna – valamint a szabályszerű sportpálya tervét, amit a VKM később némi módosítással el is fogadott. Ez a tevékenysége fényesen igazolja, hogy nem volt sportellenes, sőt híve volt a tervszerű, kitartó testfejlesztésnek, csupán a céltalan lézengést, szaladgálást szerette volna száműzni a tanulók életéből.

Ez a nagyszerű terv az érdekelt hivatalok adminisztrációs munkája miatt nem valósulhatott meg.

S közeledett a háború szörnye városunkhoz. Az internátus földszintjének folyosóját óvóhelyé kellett átalakítani, a szovjet csapatok feltartóztatathatatlannal nyomultak nyugat felé. A Duna-híd közelsége miatt a város lakossága állandóan rettegett a bombázástól. A megye és a város jelentős vezetőit Szeremlére költöztették, itt életük nagyobb biztonságban volt. Chobodiczkyék 1944. október 1-jén költöztek vissza a faluból. Az igazgató 14-én Budapestre indult a minisztériumba. Az intézet fontosabb okmányait, értékeit az Illetményhivatalban helyezték letétbe. A VKM-ben néhány kérdést kívánt tisztázni: az intézet kiürítése esetleges áthelyezéssel, a tanárok, altisztek illetményeinek biztosítása, a feltételezhető megszállás alatt maradókról gondoskodás. Választ nem kapott egyetlen problémájára sem.

Ezzel az úttal kezdődött a család kálváriája. Teherautóval mentek. A precíz leltár szerint összeállított poggyász már Bata-széken elveszett. Budapest ostromgyűrűbe került. Az élelemszerzés egyre nehezebb lett. Október 28-án Ágoston Vendel rajztanártól értesült az igazgató Baja megszállásáról. Az oroszok már elfoglalták a külső területeket. Chobodiczkyék lakásába többször szállásoltak be szovjet katonákat. Az egyik csoporttal elégedett volt az igazgató úr: híradók, szeretik a tisztaságot, intelligensebbek az előzőeknél. Egy másik társaságtól megtanult, és hallás után le is kottázott két katonadalt (Kátyusa, Jablocska). Később egy tábornok hadsegédével lisztet, szalonnát, vaját küldött nekik. Úgy látszik, tudott velük kommunikálni, és megérezte a fáradt katonák, hogy művelt és emberséges egyéniséggel találkoztak.

A lakásban nem volt már víz és gáz. Az igazgatót többször elvitték hadimunkára, a felesége beteg. Rémhírek terjednek a városban a németek kitöréséről. A család a gyermekek sorsáért aggódik, megpróbál segíte-

ni a lakás- és állásszerzésben. Állandóan érdeklődnek a hazautazás lehetőségéről.

Április 22-én, de. 10 órakor végre elindultak. Éjfélre értek Kiskunhalasra. Másnap reggel Bácsalmásra bolgár katonavonaton utaztak, a szomszéd kocsiiban orosz katonák dárídoztak. Itt megszálltak egy ismerős családnál. 24-én olajvonattal Bácsbokodig jutottak el, onnan muníciós szelvényvel haza. T. Deum!

Felvette a kapcsolatot Flóra Sándor megbízott igazgatóval és Stich Nándor tanártársával. A képző ekkor szovjet hadikórház volt, lakásukba nem mehettek vissza. Schwartz Ágnes ny. tanítónő (Csermák tér 4.) rendelkezésükre bocsátotta egyik szobáját. Ács József, a hűséges tanítvány sonkával, szalonnával ajándékozta meg őket. Az viszont rosszul esett az igazgatónak, hogy egy iskolaszolga, utcamegbízott rendelkezésére szemetet kellett hordania.

Június 12-én vette át az intézet vezetését. Még májusban megtudta, hogy egyik tanártársa (H. Gy.) panaszt adott be ellene az Igazoló Bizottsághoz. Minden lehetőségre gondolva, június 17-én levelet írt a minisztériumba nyugdíjazása tárgyában. Másnap megfeddésel igazolták. Július 7-én újból beidéztek igazolásra, 9-én vezetésre alkalmatlannak minősítették. Még érettségi elnök a ciszter gimnáziumban. Július 30-án megtartotta utolsó záróértekezletét, majd átadta az igazgatóságot. Hercegszántón, Csátalján vendégeskednek néhány napig a régi tanítványok meghívására, Szeremlére is ellátogatnak, s onnan lassan szállítják haza bútorikat. Szegedre utaznak, letelepedésüket kérvényezik, ideiglenes tartózkodási engedélyt kapnak. Úgy döntöttek, nem maradnak Szegeden.

Fizetést már nem, nyugdíjat még nem kapnak, a pengő amúgy sem ér sokat. Chobodiczky Alajos megpróbál valamilyen állást keresni, fakitermelői alkalmazásért is levelez. Egy kis reménysugár is felvillan közben. Megtudja, hogy vitéz Hódi György, a városi Nemzeti Bizottság tagja egy ülésen szót emelt mellette, szerinte Chobodiczky méltatlanul került ki állásából, s az igazoló bizottsági eljárás ismételt lefolytatását javasolja. De nem történt semmi, magasabb hatalmak másként határoztak.

Tanártársai többször meglátogatják, különösen Zrínyi Aladár tartott ki mellette, meg az egyszerű altisztek becsülték továbbra is. A hosszúra nyúlt pesti tartózkodás idején, 1944-ben kezd jógával foglalkozni. Yesudianhoz jár jógaórákra. Idős korában is nagy erőfeszítéssel végzi a jóga gyakorlatokat és meditációkat. Háztartási munkát végez: „Paprikáskrumplit főztem!

Kalácsot sütöttem Cinek” (Ci a felesége: Mancini rövidebb beceneve)

Többször utazik föl Budapestre Róbert fiához és Angéla leányához. Segít nekik, ahol tud. Kemény kézzel és megfontolt bölcsességgel irányítja az unokák nevelését. Boldog, ha a napi munka mellett egy-két órát tanulhat, olvashat.

Újabb csapás éri: a VKM nyugdíját 25%-kal csökkentette. Fellebbezett, s ismét megkapta a rendes nyugdíját (361,30 Ft)

Aktív vallásos életet élnek, a szentmisét sohasem mulasztják el, gyónnak, áldoznak, Jézus Szíve kilencedet tartanak. Többször kell Szegedre mennie ajándékszerződés ügyében: Miklóssyné Chobodiczky Emma Kápolna u. 9. sz. alatti házáat ők kapják meg.

1946. április 17-től szegedi lakosok. Emma asszony ápolására apácanővért fogadnak. Sok-sok utánajárással rendbe hozzák a házat, udvart. Dolgoznak, vendéget fogadnak, vizitelenek. Chobodiczky Alajos bekapcsolódik a polgári és egyházi közéletbe.

És tanulnak, tanulnak...

Olasz verseket fordítanak. A férj adta a nyers szöveget, a feleség költőiségével járul az alkotásokhoz. A magyar származású Emerico Varady professzor szerint Giovanni Pascoli leghitelesebb fordítói voltak.

Ci 1962-ben halt meg. Chobodiczky egyedül marad. 1963-ban Budára költözik a Dunapartra, egy csendes, meghitt kis lakásba. Utolsó éveit is olasz fordításokkal gazdagította (Italo Calvino: Olasz népmesék).

Gyakran utazott fiához Nizzába. A pedagógus szakszervezet felkérésére többször tartott előadást az olasz irodalom remekeiből.

1973. július 28-án halt meg tüdőembóliában.

Szegeden, a Belvárosi temetőben pihen feleségével együtt.

E földön teljesítette kötelességét.

Rendes Béla

Chobodiczky Alajos tudományos munkássága

1. *A magyarországi alsófokú történettudományról (Magyar-francia szöveg)*

Megjelent a Bulette of the Internazionale Communication of Sciences Historical Paris 1929.

2. *Gondolatok az alkotmánytan tanításával kapcsolatban*

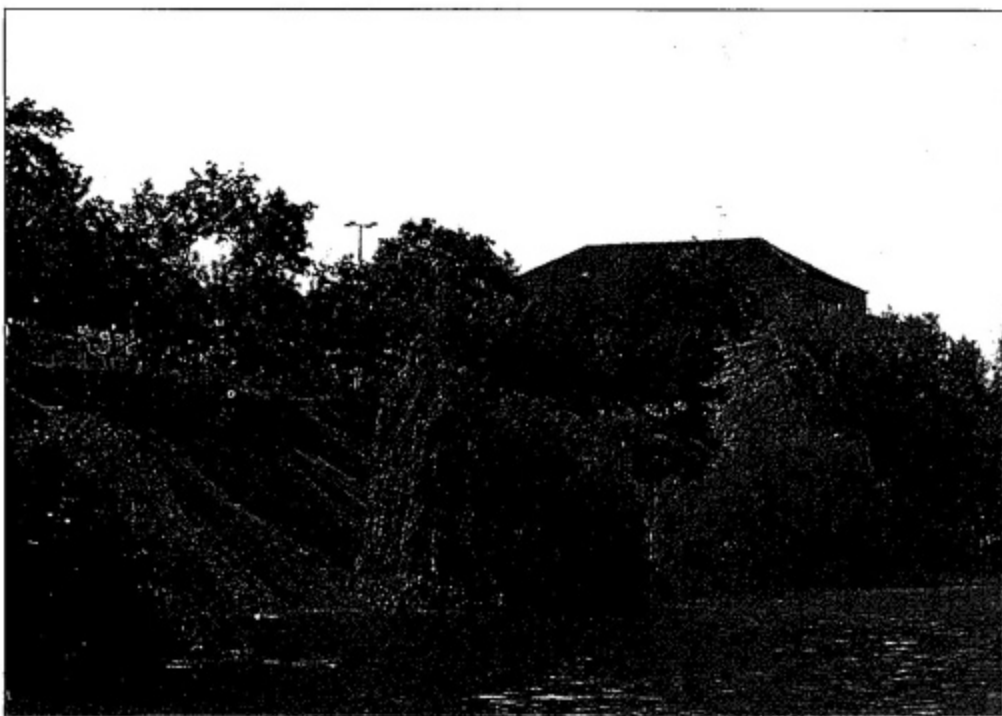
Tanítóképzős alkotmánytan tanárok előtt tartott előadás, Baja, 1937. január 18-án

3. *A gyermeki értelem fejlődésének irányítása*

Szülői Munkaközösség számára tartott előadás, Baja, 1943. március

4. *Báró Eötvös József az író és költő írta és az iglói állami tanítóképző-intézet Eötvös-ünnepségén felolvasta: Chobodiczky Alajos*

5. *Gárdonyi*

A Sugovica-part alsó korzója – 2002. augusztus 21-én délelőtt

Fotó: B. A.

Ha a sportról esik szó Baján, nem véletlen, hogy a Weidinger nevet az átlagosnál gyakrabban emlegetik, hiszen a család egymást követő generációi élsportolók sorát adták városunknak, akik versenyzői pályafutásuk befejeztével edzőként, játékvezetőként vagy sportszervezőként általában továbbra is aktív résztvevői maradtak a sportéletnek. Weidinger Dezsőről és Weidinger Júliáról már szó esett a közelmúltban a helyi sajtóban. Beszélgető partnerem ezúttal Weidinger Imre – Dezső és Júlia bátyja –, aki 1957 óta Kanadában él. Ő ugyan nem lett élsportoló, életét mégis kitöltötte a sport szeretete, aminek egyik legszébb jele az, hogy 1960 óta – egy kivétellel – minden nyári olimpián ott volt. Az biztos, hogy ő az egyetlen bajai, aki ezt elmondhatja magáról. Abban is szinte biztos vagyok, hogy a világon nem található még egy olyan sportoló, sportvezető vagy sportbarát, aki négyévenként elrepül a világ legtávolabbi városaiba, hogy közvetlenül közelről magába szívhassa a semmi mással nem helyettesíthető olimpiai versenyés eufórikus hangulatát. Következzék tehát 10 nyári és 2 téli olimpia rövid krónikája Weidinger Imre személyes élményei alapján.

Édesanyám szeretettette meg velem a sportot, elsősorban az úszást, de emellett fociztam, kosárlabdáztam, vízilabdáztam is – igaz, nem túl magas színvonalon, de a sport iránti szeretet életre szólóan belém oltódott. Jól emlékszem, hogy a II. világháború utáni első olimpia (London, 1948) eseményeit rádión hallgattam, és természetesen a sportújságokban követtem nyomon – TV-ről még szó sem volt! Nagyon lelkesedtem a magyar sportért, és ez a mai napig így van, pedig azóta jó néhány évtized telt el. 1952-ben a magyarok világra szóló eredménnyel az Egyesült Államok és a Szovjetunió mögött 16 arany-, 10 ezüst- és 16 bronzéremmel a harmadik helyet szerezték meg a nem hivatalos nemzetek közötti pontversenyben. Akkor még csak álmodoztam arról, hogy nézőként egyszer majd én is eljutok egy olimpiára. Ez valóban csak nagy álom volt, mert a körülmények miatt nem gondolhattam arra, hogy valaha is megvalósul. Azután 1956 végén, amikor a magyar olimpikonok már útban voltak Melbourne felé, én is elindultam. Nem Ausztráliába, egyelőre csak a szomszédos Ausztráliába.

Unokatestvéremmel, Kabdebó Tamással november utolsó napjaiban léptük át az osztrák határt. Villachba kerültünk egy

Olimpiák vándora

menekült táborba. Ekkor már volt TV, és mi az utcai kirakatok üvegfalának nyomva orrunkat figyeltük az olimpiai közvetítéseket. Megfogadtam, ha anyagilag olyan körülmények közé kerülök, hogy megengedhetem magamnak, el fogok menni egy olimpiára. Megéreztem, hogy kicsit közelebb kerültem az álomom valóra válásához. Rövid, 5 hónapos angliai tartózkodás után Kanadába mentem. Én az iskoláimat Baján végeztem, a III. Béla Gimnáziumban érettségiztem, de egyetemre nem vettem fel, még felvételire sem mehettem, mert osztályidegen voltam. Így rögtön érettségi után dolgozni kezdtem különböző vállalatoknál. Legtovább a bajai posztógyárban voltam, innen vittek el munkaszolgálatos katonának. Leszerelése után rövid időre még visszerültem a posztóba, ez lett végül is utolsó magyarországi munkahelyem.

Kanadában megpróbáltam egyetemi tanulmányokat folytatni, miután a soproni erdőmérnöki főiskola disszidált hallgatóihoz csatlakoztam. Így öt év kihagyása után ismét diák lettem, de mivel sem a matematika, sem a kémia, sem a fizika nem volt erős oldalam, ezért úgy döntöttem, hogy elmegyek inkább dolgozni. Arra a kérdésre, hogy mi mindent csináltam, majdnem nehezebb válaszolnom, mint arra, hogy mit nem csináltam. Az első munkahelyemen – ahol talán 2 napig voltam – földiepret szedtem. Fizetést azt hiszem nem is

kaptam, mert ami gyümölcsöt leszedtem, azt mind meg is ettem. Ezt követően vasbeton szerelő lettem. British Columbia útjai fölött átívelő hidak, illetve az úmenti szakadékok betonkorlátai most is őrzik kezem munkáját. Dolgoztam azonban őserdőben is a már említett soproni erdőmérnök hallgatókkal. Egy életmentő tanfolyam elvégzése után strandokon, nyitott uszodákban alkalmaztak életmen-

tőként, de hogy több pénzt keressek, elmentem alkalmi kikötői dokkmunkásnak. A vágyam az volt, hogy végre már állandó elfoglaltságom legyen. Erre egy Csendes-óceán melletti 15.000 lakosú kisvárosban, Princ-Rupert-ben nyílt lehetőségem, ahol halászzal, favágással és főleg ivással foglalkoztak az emberek. Nagyon sok indiánnak a halkonzervgyár adott munkalehetőséget. A városi uszodának lettem 2 évig az úszómestere. Az úszásoktatás mellett a kisebb karbantartási munkák elvégzése is feladataim közé tartozott. Érdekeséggé jellemezem meg, hogy a kültermi cölöpökre épített kuckókban lakó indián gyerekeket tanítottam úszni. Szegények, amikor bejöttek az uszodába hajukból erős lazacszag áradt, de egy alapos mosakodás után már ki lehetett bírni. Nagyon hálásak voltak és örömmel gondolok vissza erre az időszakra. Így kezdődött az én kanadai életem...

A disszidálásomat követően az első olimpiát a kaliforniai Squaw Valley-ban tartották meg 1960 lelegején. Vancouver-

tól, ahol most is lakom, ez mindössze 1500 km-re volt. Tehát az első olimpia, amin részt vehettem, egy téli olimpia volt. **B o g á r h á t ú** Volkswagen autóval utaztunk oda egy barátommal. Nappal néztük a versenyeket, éjszaka pedig a kocsi-ban aludtunk. A síversenyekhez odasettenkedtünk az erdő-

ben, a sűrű erdőt pedig egy fenyőfa tetejéről pont abból a magasságból láthattuk, ahol a lécek elválnak a hótól és az ugró elkezd a lebegést. Olyan volt az ezt kísérő zúgás, mintha egy repülőgép startolna. Élveztem az élsportolók, színészek, politikusok kavalkádját, bevezetőnek jó volt, de én mégiscsak egy igazi nyári olimpiára vágytam. Még ugyanebben az évben ez az álomom is teljesült. Meglátogattam

Weidinger Imre
a Squaw Valley-i téli olimpián (1960)

Angliában tanuló unokatestvéreimet, Kabdebó Tamást, aki nyaranta idegenvezetőként lejárt Rómába. Angliából autóstoppal együtt mentünk Olaszországba azzal a céllal, hogy megnézzük a versenyeket. Felejthetetlen élmények kötődnek a római olimpiához. Akkor még semmiféle óvintézkedések nem voltak, szabadon közlekedhettem az olimpiai faluban, és olyan konyhán étkeztem, ahol csak akartam. Híres sportolókkal ültem egy asztalnál, többek közt Wilma Rudolph-fal, aki az USA-nak akkor futásban 3 aranyérmet nyert (ő sajnos már nem él). Mondanom sem kell, hogy a magyar konyha állt a szívemhez, azaz a számhoz legközelebb, így igen sokszor ettem együtt magyarokkal, akikkel igazi sportbarátságba kerültem. Én ugyan illegálisan jártam oda, de senki sem szólt ezért. Bajai sportolóval is találkoztam itt. Az evezős Bedekovics Tibor a gimnáziumban 2 évvel járt előttem, és most a Lago di Albanon versenyzett. Ez a legselymesebb víz, amibe valaha is bele-mártottam a lábamat, illetve a testemet. Pigele (Horváth László tornatanárom) Franciaországból jött Rómába. Ez volt minden bizonytal a legkedvesebb nyári olimpiám. A versenyek után még Európában maradtam. Firenzében értesültem arról, hogy édesapám motorkerékpár balesetben meghalt.

Tamás beszélt le arról, hogy hazajöjjenek a temetésre, mert túl korai lett volna, még nem bocsátottak meg búneinkért. Nem is jöttem, de nagyon szenvedtem tehetetlenségem miatt. Kanadába 1961 tavaszán tértem vissza egy teherhajóval, miután sikerült elkölteni az összes pénzem, amit nem sajnáltam, mert 10 hónapot töltöttem Európában, és nagyon jól éreztem magamat.

Kanadában úszásoktatással és edzősködéssel foglalkoztam a következő években, és gyűjtöttem a pénzt a legközelebbi nyári olimpiára, amit első ízben rendeztek Ázsiában (Tokió, 1964). Ázsia teljesen ismeretlen világot jelentett számomra. Yokohamában egy diákszálláson aludtam. Ez Tokió kikötője, ahonnan gyorsvasúttal 35-40 perc alatt jutottam el a rendezvények színhelyére. A jegyeket egy utazási iroda segítségével szereztem be. Drágák voltak, de a mai árakhoz viszonyítva nevetségesen olcsók. A spórolt pénzből megengedhettem magamnak, hogy a nyitó- és záróünnepségen is ott legyek. Ma ez már kisebb vagyonba kerül! A legtöbb bajai, Bajai környéki sportolóval ezen az olimpián találkoztam: Gálos Lászlóval gimnáziumi társak voltunk, ő volt a röplabdások csapatkapitánya. A csapatban egyébként még

Kabdebó Péter (csak részben látszik), Kabdebó Lily, Kabdebó Tamás és Weidinger Dezső a München-i olimpián (1972)

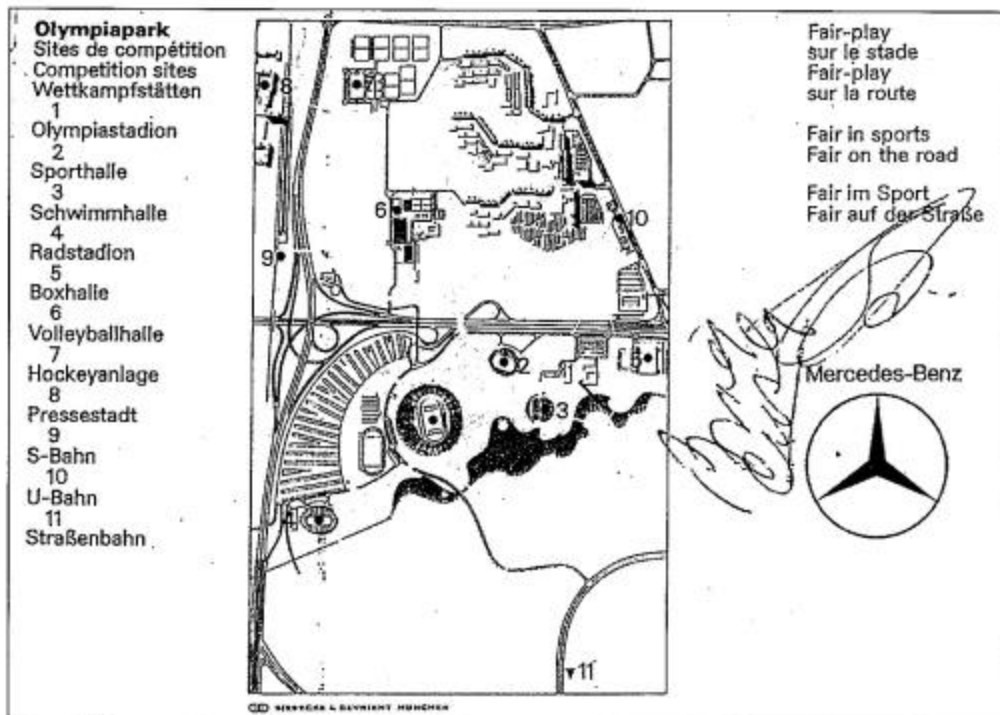
két bajai szerepelt: Lantos Csaba és Tüske Ferenc. A kosárlabda válogatott tagjaként Rác János, focistaként Dunai Antal jutott ki Tokióba. Egyszer összegyűjtöttem őket, és igen kellemes, éjszakába nyúló bajai találkozót szerveztem egy klubban. Még ezen az olimpián is könnyedén bejárhatam az olimpiai faluba. Amikor kialudt az olimpiai láng, nem mentem rögtön haza, turistáskodtam egy kicsit, de nem volt annyi időm, mint a római olimpia idején, ugyanis ekkor már városi alkalmazott voltam, kötött munkaidővel. Mivel tudtam, hogy a következő olimpia Mexikóban lesz, biztos voltam benne, hogy oda is elmegyek.

A jegyeket Vancouverben fizettem ki, amiket Mexikó City-ben egy arénában kaptam kézhez. Nagyon kedves családnál laktam, velük még most is kapcsolatban vagyok: egyik fiuk meglátogatott Kanadában és én is voltam nővéremmel újra náluk. Ez az olimpia diáktüntetésekkel kezdődött, amiket a kormány brutális módon szétvert. Az eseményeknek hivatalosan huszonegynéhány egyetemi hallgató esett áldozatul, vendéglátóim azonban több mint kétszázra becsülték a halottak számát. Nem az olimpia ellen tüntettek a fiatalok, csak fel akarták hívni a figyelmet arra, hogy oktatásra, egészségügyre mennyire nem szánt pénzt korrump kormányuk.

Az 1972-es müncheni olimpiára Magyarországról érkeztem, mert szabadságom egy részét Baján töltöttem. Ez volt az első eset, hogy Dezső öcsémmel együtt vettünk részt a játékokon. Az olimpiai fa-

luban történt véres események azt eredményezték, hogy örökre megszűnt annak lehetősége, hogy oda szabadon bejárhasunk. E tekintetben tehát egy teljesen új korszak kezdődött. Az olimpiák velejárója, hogy mindig találkozhatunk híres emberekkel, sztárokkal. Münchenben például az úszóversenyek szünetében vettem észre, hogy a lelátók mögött egy alacsony, kalapos férfi pipázik, aki nem volt más, mint Bing Crosby. Kérésünkre készségesen adott autogrammot belépőjegyünkre. Az olimpia idején egy német családnál laktunk. Először voltunk családomból ennyien együtt olimpián: Dezsőn kívül unokatestvérem, az ő két lánya és öccse, Kabdebó Péter is ott volt Münchenben.

1976-ban választott hazámban Montréal kapta a rendezés jogát. Az ember azt gondolná, hogy annyi jegyet vehettem, amennyit csak akartam, persze erről szó sem volt. Az igazság az, hogy csak egy külföldi barátom jegyigénylése révén jutottam elegendő jegyhez. A nyitó- és záróünnepségre sorsolással osztották szét a jegyeket, de szerencsém volt, nekem is jutott. Dezső öcsémet erre az olimpiára is meghívtam. Montréalban bajai barátomnál, Simó Benedeknél laktunk. Bence már otthon tehetséges vívó volt, ő is 1956-ban disszidált, később kanadai válogatott lett. Legemlékezetesebb élményem ezen az olimpián a lengyel-szovjet röplabda mérkőzés volt. Az első két játszmát a lengyelek elvesztették, majd három szettet sorozatban megnyertek, és így ők lettek a bajnokok.

Bing Crosby autogramja

Az 1980-as moszkvai olimpiát az afgán háború miatt bojkottálták az amerikaiak, és még néhány ország. Én nem politikai okok miatt hagytam ki ezt az olimpiát, hanem inkább azért, mert úgy gondoltam, hogy ez nem lesz teljes értékű. Televízió követtem az eseményeket, utólag sem bántam meg, hogy nem mentem el.

Amikor az 1984-es Los Angeles-i olimpia jegyeit New Yorkban beszereztettem és Dezsőt – Krisztián fiával – ismét meghívtam, még nem tudtam, hogy a Szovjetunió visszaadja a bojkottot. A Szovjetunió és más szocialista országok részvétele nélkül bizony ez is csak egy csonka olimpia volt. (Egyedül a románok jöttek el, és jól is szerepeltek.) Tehát nem volt az igazi ez sem. Viszont nagyon szép utunk volt, a Csendes-óceán partján autóztunk végig. Szállást Los Angelesben – talán mondanom sem kell – egy bajai barátom, Vajdaffy Béla biztosított számunkra. Édesapjának Baján, a Kossuth Lajos utcában volt boltja, ahol hangszereket árult (és javított) és cserkészethez szükséges kellékeket. Az 50-es évek elején ő menedzselte az akkor jó hírű bajai bokszoló csapatot. 1952-ben még a Helsinkiből hazatérő olasz válogatott is kiállt egy mérkőzésre a bajai ökölvívókkal, akik tisztességgel helytálltak az olimpikonokkal szemben.

1988-ban két olimpián vettem részt, mert a téli olimpia a szomszéd tartományban, Calgaryban volt, így nem hagyhattam ki. A jegyek, különösen a hokimérkőzések jegyei, ekkor már nagyon drágák voltak. Eddig ez volt a második téli olimpiám, de

lakóhelyem, Vancouver jó eséllyel pályázik a 2010-es téli olimpiára és ezen én a rendezők segítőjeként ott szeretnék lenni. A nyári olimpiát Dél-Koreában, Szöulban rendezték. Dezső öcsémet 50. születésnapja alkalmából ajándékoztam meg ezzel a távol-keleti utazással. Nagyon jól megrendezett olimpia volt, kiváló közlekedési lehetőségekkel, csak egy kicsit sok volt az ellenőrzés. Reggeltől-estig néztük a rendezvényeket, a városból, az országból alig láttunk valamit. Talán egyszer majd visszamegyek.

1992-ben ismét Európa volt soron (Barcelona). Most egy Vancouveri újsághirdetés alapján jutottam jegyekhez: valaki meggondolta magát és eladta a jegyeit. Itt már olyan borsos árak voltak, hogy a nyitó- és záróünnepség jegyei számomra már megfizethetetlenek voltak. Néhány versenyen viszont annyira nem volt közönség, hogy ingyen is meg lehetett tekinteni azokat, például a vízipólo meccseket. Az úszóversenyekre ellenben mindig nehéz volt jegyeket szerezni, mert általában nyolc-tízezren férnek el a tribünökhöz. Érdekességként említem, hogy Barcelonában – az olimpiai stadionban – rosszul tették ki a magyar zászlót. Éppen az atlétikai versenyeket néztem, nem voltak döntők, így volt időm bámészkodni. Végigmustráltam a zászlókat. Elég gyorsan meg is találtam a magyar zászlót az indiai mellett, és legnagyobb meglepetésemre nem piros-fehér-zöld volt a színek sorrendje, hanem a fordított. Ekkor elhatároztam, hogy megpróbálok tenni valamit. Minden akadály nélkül bejutottam a

stadion gyomrába, senki nem állított meg, pedig a belépőjegyem kívül semmiféle igazolvánnyal nem rendelkezttem. Benyitottam egy irodába, rögtön feltartottam a kezemet, jelezve békés szándékomat. Angolul elmagyaráztam jöveletem okát, és ők megígérték, hogy intézkedni fognak. Visszamentem, leültem a lelátóra, és rövid idő múlva láthattam, hogy lehúzzák a rosszul kihelyezett magyar zászlót, és megfordítják. A magyar sajtó persze azt írta, hogy az illetékesek intézkedtek, de büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy nem a hivatalosan kiküldött sportvezetők, hanem én hoztam rendbe a hibát. Legyek erre büszke? Az vagyok! Holott csak azt tettem, amit más is megtenne.

1996-ban azt hittük, hogy Athén lesz a színhelye az aranyolimpiának az újkori olimpiai mozgalom 100 éves évfordulója alkalmából. De a Coca-Cola cég „jóvótából” – az egész világ felháborodására – Atlanta következett. Én is mérges voltam, igazságtalannak tartottam a döntést, és ezért el sem akartam menni. Nehezen indultam el, a játékok már félidőnél tartottak. Éppen azon az estén érkeztem meg, amikor a robbantás történt. Ez eléggé megzavart, és arra gondoltam, hogy talán mégsem döntöttem jól. Jegyek nélkül érkeztem, de ez megoldódott, mert még a hivatalos árusítóhelyeken is kaptam néhányat. Igaz, megint csak borsos áron. Természetesen ismét találkoztam bajaiakkal, többek között Borbély Miklóssal, a triatlonisták edzőjével. A versenyek végén azonnal hazautaztam, nem turistáskodtam, mint ahogy azt korábban szoktam. Élveztem az olimpiát, de már nem volt olyan, mint régen. Éreztem, hogy a korrupció kikezdte az olimpiai mozgalmat is.

Az eddigi utolsó nyári olimpia 2000-ben Sydneyben volt. Lelkesen készültem az utazásra, mert régi vágyam volt, hogy eljussak Ausztráliába. A jegyeket még Kanadában beszereztem, mondanom sem kell, hogy igen drágán. A nyitó- és záróünnepségről már eleve lemondtam, a megnyitót egy bajai barátommal tekintettem meg televízió, egy igen jó bajai vacsora keretében. A versenyek magas színvonalúak voltak. Az olimpia végén a Sydneyben élő magyarok külön háromnapos ünnepséget szerveztek, amin néhány olimpikonunk is részt vett. A rendezvény keretében rendbe hozták és megkoszorúzták az Ausztráliában elhunyt kítűnő bokszoló, Csík Tibor sírját, aki az 1948-as londoni olimpián aranyérmert nyert Magyarországnak.

Összegezve: eddig négy földrészen 10 nyári és 2 téli olimpián vettem részt (háromszor Európában, kétszer Ázsiában, egyszer Ausztráliában, és a két télivel együtt hatszor Amerikában.) Ha az egészségem és anyagi körülményeim megengednék, és egyszer Afrika rendezné meg az olimpiát – amit nem hiszek – oda még elmennék, de amúgy elégedett vagyok ezzel a 12 olimpiával, amit láthattam. A következő olimpiára nem megyek el. Úgy érzem, hogy már mindent

láttam, átéltem, amit egy olimpia nyújthat. Igaz, hogy mindegyik más, valahol mégis ugyanaz. A program felhígult, az öttusát tönkretették, a vívást most kezdik ellehetetleníteni. A téli olimpián egyre több az olyasmi, aminek inkább a cirkusban volna a helye... Én a tiszta sport iránti szeretetből vándoroltam olimpiáról-olimpiára.

Lapunkban ritkán esik szó sportról, sportolókról. Havonta megjelenő lap-

ként a napi aktualitások közlése nem is lehet a feladatunk, ehelyett inkább egy-egy sportág helyzetéről vagy kiemelkedő bajai, Baja környéki sportolók pályafutásáról jelentettünk meg összefoglaló írásokat.

Az teljesen véletlen, hogy erre az olimpiai beszélgetésre a magyar sport örökké felejthetetlen helsinki diadalának 50. évfordulóján került sor.

Schmidt Antal

*Dal őrzi meg azt, ami szép, ami szent,
Túlélni mi méltó a pusztá jelent.*

(Palágyi Lajos)

MÁRTA NÉNI

Így hívták őt tanítványai, a meg-megújuló korosztályok, akiknek szellemét évtizedeken át bővölte a zene hangjaival, az irodalom világának szépségeivel. Maradjunk e megszólításnál mi is.

A karnagy. A függöny széthúzódik, és a lépcsőzetes pódiumra bevonul az énekkar. Soronként elrendeződve, felülről lefelé, a gondosan szerkesztett óramű pontosságával. A kulisszák lebernyegei újra szétlebbennek, gyors léptekkel érkezik meg a karnagy. Magas, elegáns, imponáló jelenség. Szoknyája hosszú, ünnepélyes, a felsőrész szabása is választékos, kiforrott egyéni ízlést tükröző. A hölgy ékszerei diszkrétek és nemes vonalúak, melyeket nem észrevenni lehetetlenség lenne. Ne értsük félre: a külső részletezése nem a belső tartalom hiányát takargató lajstromozás. Ezúttal egy erős egyéniség életstílusának kivételét szemlélhetjük. Márta néni az orkeszter közepéhez lép, és meghajol a nézőtér felé. A Központi mozit megtölti a felcsattanó taps. Szembefordul az énekkarral. Felemeli jobb kezét, de ez nem csend vagy figyelem kérése. Amint elfoglalja a helyét, a terem némaságát a légszárny rezdülése is zajként törné meg. Márta néni mágnesként gyűjti össze a gyermektekinteteket. A felemelt kéz csak azt jelzi: Koncentrálj, kezdünk!

A dal felcsendül. A legszebb hangszer, az emberi hang muzsikája szétárad és betölti a termet. Népdalok mélyéről buzog fel a magyarság ősi kultúrája, majd megze-

nésített balladák sejtelmes hullámai boronganak. Ám akár egy allegro csipkés finomságát rajzolja ki a lenge dallam, akár a fortisszimó harsan fel: a lebegő hangon és az érces zengésen egyaránt uralkodik a karnagy. Szelleme röppent ujjongó magasságokba, és merít le a mélabús dallam derengő mélységeibe. Karja a lendülő tett-

Vancsura Béláné Dunai Márta

erő, keze önálló életre kel, és finom jelzéseivel a dallam rejtett szépségének intonálására serkenti a megfelelő szólamot. Figyelem-megosztó képessége, energiája messze túlcsordult azon a mértéken, mely csak egy glédába állított énekkar vezényléséhez elegendő. Megtette azt is, hogy a

dalnokversenyek befejezéseként az összevont énekkarokat a Központi mozi színpadán, nézőtérén, két szintet is elfoglaló páholysoraiban osztotta szét. Vezénylésnél így természetesen a hallgatósággal is szembefordult. Szeme villant, keze pontosan és lendületesen intette be a kánon felcsengő szólamát. A termet, mely egyetlen hatalmas, zengő hangszerré vált, megtöltötte a muzsika szelleme.

A kéz most lehanyatlott, a szólamok elhallgattak, a hang szétfoszlott a léng lenge hullámain. A dal varázsa azonban – melyet Márta annyiszor megidézett – a lelkek mélyén örökre meghagyta a szépség élményének lenyomatát.

Az élet szerelmese. Rossinit, aki ambicionálta, hogy a szakácművészetben is virtuózzá emelkedjék, sikerélménnyel töltötte el, hogy neve nem csak az operaházak plakátján, hanem vendéglők étlapjain is szerepel. Már mint ételkülönlegességek névadójaként. A jeles komponista ugyanis nem csupán a kottafejek szépséges összhangzású elrendezésében, hanem fortyogó serpenyők ízeinek harmonikus összehangolásában is kiélte önmegvalósító készletét.

Mindezt előrebocsátván, talán nem profanizálás, ha szólunk Mártának a kulináris örömök iránti csillapíthatatlan vonzalmáról.

1990-et írunk, fellendül az önkéntes, valamint a szükségtől kikényszerített vállalkozó kedv. Bácsborsódon megkezdí működését egy élelmes húsiparos, akinek

tevékenysége lényegesen rontja a látókörébe tévedő marhák és borjú, sertések és bárányok életkilátásait. Az állati létre oly veszélyes mester, dús választékban és kedvező áron kínálja munkálkodása végtermékeit. Márta kitűnő informáltsága köztudott. Az értesülés vételéről tájékoztatja a baráti kört, és a főnökasszony irányításával útra kel az expedíció. A kocsi én vezetem, csatlakozik még hozzánk a Martinovics u. 12. lakóközösségének két további tagja is. A csomagteret megtöltik a hűtőládák. A mester készséges, és szakértelme messze terjedő. Csak hogy mi hárman, férfiak, nem vagyunk méltó partnerei a specialistának. Nem vagyunk jártasak az állati tájanatómiában. A vesepecsenye, bélszín, felsál, marhaszegy, fehérpecsenye: nekünk kínaiul mondott fogalmak. Márta – látván tanácstalanságunkat – egy pillanat alatt magához ragadja a kezdeményezést. A bolt közepére pattan. Megjelöli önmagán az említett húsfajták lelőhelyét. Humorérzéke kiváló, ő neveti ki először e groteszk szemléltetést, majd haladéktalanul hozzáfog a felsoroltak legízletesebb elkészítésének ismertetéséhez. Pontosabban: eljuttatja a mágiát, mely során a konyha varázslója illatozó fogássá lényegíti át a szerény nyersanyagot. Fűszerek nevei röpködnek, kitér a pirítás, párolás és sütés lényeges fázisaira, a körítés célszerű megválasztására és az összhatást teljessé tevő mártások és saláták lehetőségeire is. Nézzük őt elbűvölten, és mint Pavlov kutyája, bennünk is megindul a gyomorszekréció. A hentes bárdjára támaszkodva, hipnotizáltan bámulja a mesterszakácsot. Márta szeme oldalt villan,

elégedetten nyugtázza a szakmai hódolatot. Kitér belőle a bajai polgárlány patricius büszkesége: Hja, – veti oda az elrévedt iparosnak – én a Jung hentes unokája vagyok! Volt stílusa és modora. Megjegyzését oly mobilis egyszerűséggel ejtette el, ahogy egy velencei kékvérű tenné: Igen, a nagypapa szarkofág-szomszédja a Frari dozse-apsziséban principe Dandolónak.

Természetesen nem csak elméletben, hanem a gyakorlatban is mestere volt a főzőkanálnak. Ajtajuk előtt elhaladva fenséges illatok lebegése jelezte a vaskos és dundi földi gyönyörök varázslójának működését. Kevés embert ismertem, aki oly tökéletes megtestesítője lett volna az életörömnök, harsány életerőnek, mint Márta asszony. Eruptív személyiségét éles kritikai érzék és gyorsan váltó agyműködés jellemezte. Csalhatatlan biztonsággal szűrte ki a dolgok fonákságait, és szelleme ontotta az élc hegyezett és pontos nyilait az emberi ostobaságra. Szemléltője, kritikusa, részese és élvezője volt annak a bővizű, hatalmas folyamnak, melyet életnek nevezünk.

Ám nyilván tévednénk, ha azt hinnők: a fény áradását ekkor még nem szegélyezte az alattomosán kúsó árnyék. Nem valószínű, hogy Márta szentitív, intelligens lényét elkerülte volna a kétely: a több mint 15 éve felkattant műtőlámpa sugárkévéje valóban láthatóvá tette-e a gyilkos kór minden apró góciát? A szike éle elég mélyre vágott minden gyanús képlet tövében? A sötét sejtelmekkel való együttélés éve elszálltak, és úgy tűnt, a sikeres operáció végleg elűzte a gonosz ártást. Akit azonban egyszer már megsuhintott, sohasem szabadul a Rém újra-megjelenésének fé-

lelmétől. Nem pillanthattunk Márta titkos gondolataiba, nehezen hihető azonban, hogy ne küzdött volna meg időnként baljós sejtelmeivel. Néha, futólag érintette a témát, melyet csak Ő említhetett meg. Kétségtelen azonban, hogy páratlan lelki erővel, szilárd akaratral űzte el az Árnyékot. Bizonyára már ekkor számot vetett a másik lehetőséggel is. Birtokában volt azonban annak az intellektuális erőnek, amit ebben az esetben már bölcsességnek nevezhetünk. Tudta, hogy a bátor lélek csak egyetlen, végső csatára kényszerül; míg a gyenge százszor is megmérgezi a szálló és oly gyönyörűsége életét a gemitus mortui félelmével. Bátor, okos és élete határát bölcsen felmérő asszony volt. Így őrizzük őt emlékezetünkben.

Az utolsó dallam. Márta rossz alvó. Az éj ólomlábú perceit kitöltendő, bekapcsolja a rádiót. A keresőgömb a Petőfi adón állapodik meg. Kolozsi Béla a magyar operarajongók új kedvencét, José Curát mutatja be. A zene szerelmese felfigyel, hallása egyre éberebbé élesedik. Csodálattal hallgatja a belcanto – számára ismeretlen – csillagának édesen olvadó, és mégis erőteljes tenorját. Elragadtatásában felhívja telefonon a műsor vezetőjét, akitől megtudja, hogy az operanékes korábbi magyarországi szerepléséről készült videofelvétel. Márta szívós kitartással szerzi be a felkutatott videó- és CD kazettákat.

A művész hatása elbűvüli, végleg rabul ejti. Napjainkban még nem fakult meg sem hangja, sem dicsősége Pavarottinak, Carrerának, Placido Domingonak. Nem könnyű a három nagy tenorral versenyre kelni. Curának azonban nem csak hangja, hanem személyisége is csillogó. A hajlékony, zengő, erőteljes hang egy remek megjelenésű énekes torkából árad. Míg a három nagy konkurens főként a zenei megjelenésre koncentrálnak, az új tenorista kiváló színészi képességgel is megáldott tehetség. Latin temperamentuma tüzes forgószélként lobbantja lángra a nézőtér lelkesedését. Szerepe eljátszása közben oly könnyedséggel éneklő szólamát, mint ha a mellkasából áradó hang megformálása csak természetes élettevékenysége lenne.

Márta évtizedeket töltött azzal, hogy csiszolja, iskolázza, irányítsa a sok tucat gyermektorokból feléje áradó dallamot. Mint a természet erőinek uralásától visszavonult Prospero, már tíz éve letette a bűvös pálcát. Most felcsendül a Hang, mely számtalan operaszerep varázsgömbjében csillogtatja meg az életpályául vá-

lasztott önmegvalósítás szépségeit. Ráadásul a fellobbanó élmény kiváltója, Cura, mintha az antik görög ideál, a tökéletes külsőbe rejtett belső szépség hordozója lenne.

Az új muzsika érzékeket elbűvölő áradását azonban aláfesti egy másik, sötét vonalú dallam. Úgy tűnt, hogy a közel húsz éve végzett műtétet követő hosszú túlélés – a precíz orvosi megfogalmazás hordoz valami dermesztő jegességet – kétségtelessé teszi a gyógyulást. Ám két éve aggasztó tünetek jelzik, hogy a sötét árnyék ismét megjelent. Ezúttal csak a kemoterápiához, a citosztatikumok kétes és kétélű fegyveréhez nyúlhat az orvostudomány. Azonban a mellékhatások drasztikusak, még a legerőteljesebb szervezetet is rendkívül megterhelik. Márta nehéz lelki küz-

delem után rászánja magát a terápia pokoljárására. És íme: a remény ismét felcsillan. A bizakodás és kétely eme éveire, hónapjaira esik az új tüneményel, José Curával történő találkozás élménye.

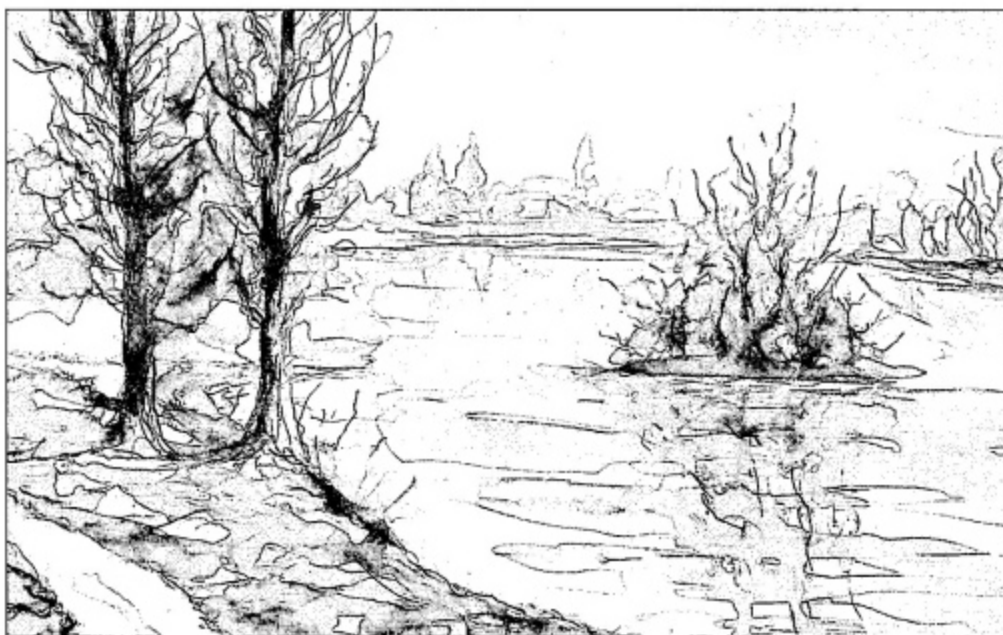
Talán a Végzet kegyes rendelése, hogy megtiltja előre látnunk a Párkák szötte fonál hosszát. Már csak hónapok vannak hátra. Márta megnyílt szívvel, elbűvült lélekkel fogadja magába az új forrásból áradó zene szellemét. Újra- és újra felcsendülnek a CD rögzítette tiszta hangok, a képernyőn ismételten életre kel a muzsika bűvös hatalmát megidéző varázsló. A kertben, túl a kinyitott ablakszárnyakon, aranyló színekkel búcsúzik az utolsó őszi. A hangok szépséges csillogása még felhangzik a télben és a beköszöntő tavaszban, mely már nem a bontakozó bizakodás évszaka.

Az antik görög mítosz szerint Orpheus, a dalnok leszállt az alvilágba. Lantjának varázslatos futamai úgy elbűvölték a Hádész zord bíróját, Minost, és a háromfejű őr-ebet, Cerberust, hogy megengedik, a holt hitves, Euridiké visszatérhessen a dicső fénybe. Bár a monda cselekményét az idő távlata jelképes történeté formálja át, a lényeg hamvasságát megőrzi az emberiség költői szépségre való igénye. Márta, aki oly sok éven át volt mozgató szelleme, cselekvő irányítója a felcsendülő dalnak, hisszük, hogy Orpheus lantján visszatér. Közöttünk marad, míg az eljövendő generációk ajkán él a dal, mely megidézi a lélek egyik legmagasabb rendű élvezetét, a muzsika befogadását.

Dr. Dániel József

*Varga Ilona
2002 tavaszán készült
grafikái*

„Tavaszi szél vizet áraszt”

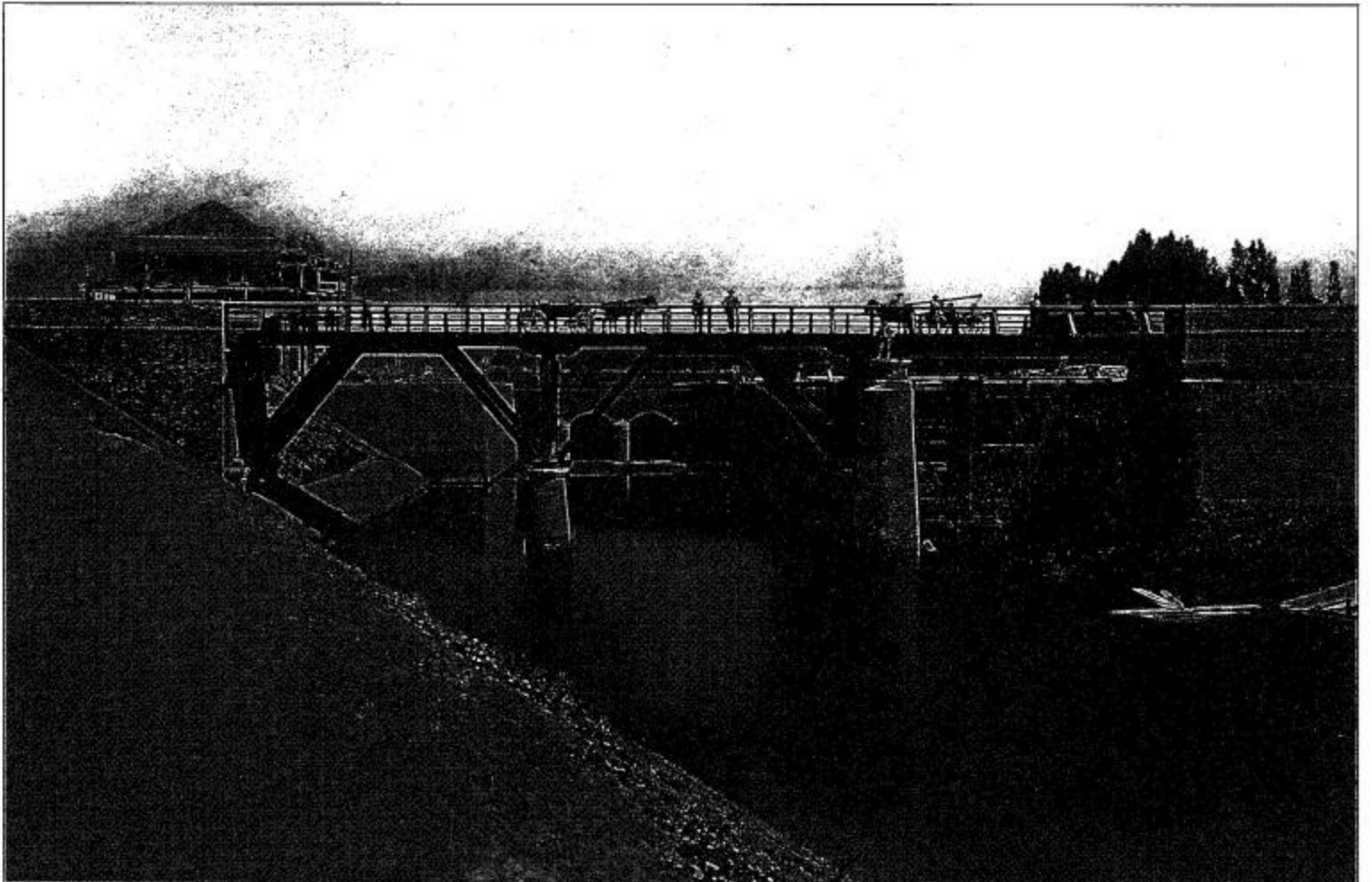
Nagyvíz a Sugón

Dunai kiöntések

Képek a régi zsilipi fahídról (A Türr István Múzeum gyűjteményéből)

Hidak

Lapunk márciusi számában megjelent dr. Faludi Gábor – dr. Kránicz István jól szerkesztett írása a Deák Ferenc-zsilipről, hazánk egyik legrégebbi téglafalazatú, muzeális értékű bajai vízügyi létesítményéről.

A műszaki berendezésekkel felszerelt vízépítési műtárgytól délre, a zsilip alsó végén, az adott mederpillérekre épített, erős szerkezetű, két szekérszélességű, állandó jellegű fahíd állt. Ez a közlekedést szolgáló átjáró a Szeremle felé vezető közútra irányult. Úgy szerkesztették, hogy a hidalás nyílása és magassága lehetővé tegye a tápcsatornán a vízi közlekedést. (Dr. Rapcsányi Jakab: Baja című 1934-ben kiadott monográfiája tartalmaz egy fotográfiát a hídról, a képaláírás tévesen vashídnak minősítette.)

A csatorna felett átvezető híddal kapcsolatban olyan adatokra bukkantam, melyek jóllehet nem nagy adalékanyagok, de hozzájárulhatnak a Deák Ferenc-zsilip történetéhez.

Idők folyamán a fahíd állékonysága fokozatosan romlott. Hosszadalmas halogatás után végre 1937-ben döntés született arról, hogy elkezdik a fahídat vasbeton híddá átépíteni. Szöges János bajai mérnök 36.294 pengős árajánlatát fogadták el.

Az építmény átalakításának idejére a közlekedés biztosítása érdekében a Ferenc-csatorna Részvénytársaság ideiglenesen vendéghídat készített a közforgalom számára a zsilip műtárgyon átvezetve.

A bajai államépítészeti hivatal közhírtette, hogy a fahídat átalakítása miatt 1937. június hó 1-jétől – előreláthatóan 4 hónapig – a forgalom elől elzárják. Ezen időponttól kezdve az ideiglenes, keskeny vendéghídon közlekedhettek a járművek. Csak egyirányú forgalmat engedélyeztek. Mindennemű közlekedési és szállító eszköz legfeljebb 3 tonna terheléssel haladhatott át egyik végétől a másik végéig, teherautók, stráfkocsik, nagyobb terjedelmű és széles rakományú járművek, szénáskocsik a hídat nem vehették igénybe. Az átkelésnél be kellett tartani a két partra kiállított forgalomirányító őrk utasításait.

Keresgéltem a Türr István Múzeum fotótárában azzal a céllal, hátha ráakadok egy olyan fényképre, mely rögzítette az

Az újabb vasbeton híd

Fotó: Baráti György

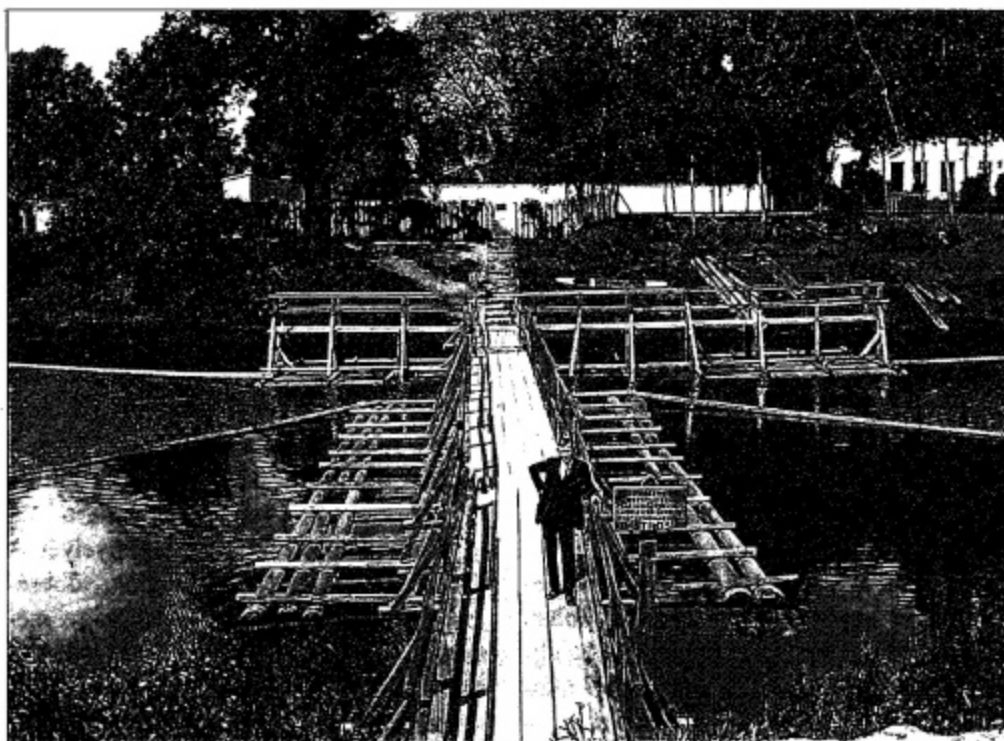
ideiglenes hidat. Sajnos nem található ilyen dokumentum a vendéghídról sem ott, sem az ADUVÍZIG dokumentumtárában.

Rábukkantam viszont egy úszó fahídról készült fotóra, mely 1935 júniusától, 1936 május végéig, valahol a Türr-átvágásban, a Kis-Pandúr-sziget déli csúcsa és a zsilip között kötötte össze a két partszakaszt, majd később átvontatva áthelyezték a Türr-átvágás elejére. (Akkor már készen volt a Türr-átvágás és a Sugovica sarkára 1935-ben épített pavilon.) Az úszó fahíd

tervét a városi mérnöki hivatal készítette, faanyagát is biztosította. A remek alkotás kivitelezője Szívós Ferenc ácsmester volt. Feltehetően nevezett mester áll az úszóhídon, a különleges vízi műszaki építményről készült fényképen.

A rajta elhelyezett táblán az alábbi frappáns szöveg volt olvasható: „Ideiglenes úszóhíd, csak egyenkénti gyalog közlekedésére. Csoportosulás veszélyes és tilos.”

Bánáti Tibor

Az úszó fahíd

A Türr István Múzeum gyűjteményéből

ADATOK

AZ ANDRÁSFALVI ÉS ISTENSEGÍTSI BUKOVINAI SZÉKELY RAGADVÁNYNEVEKHEZ

Édesapám, Kelemen Márton emlékére

Édesapám a hetvenes évek közepén, egyetemista korában ellátogatott – volt, hátizsákkal a hátán – Csíkszentmártonba és Csíkszicsóba, nagyon messze, a Székelyföld legtávolabbi részébe, ahonnan ősei több mint 200 évvel ezelőtt a mádэфalvi veszedelem (SICULICIDIUM, 1764) után elmenekültek Moldvába, majd letelepültek Bukovinában. Arra volt kíváncsi, hogy élnek-e még a falvakban távoli rokonok. Csíkszentmártonban bement a falu közösségi helyiségébe, a kocsmába. Idős emberek

voltak ott munkaidőben, akiket még az ősről meg lehetett kérdezni. Beszélgetni kezdett az öreg, harisnyás székelyekkel, és megkérdezte, hogy élnek-e még Kelemenek és Sebestyének (dédnagyanyám leánykori neve) a faluban.

– Hát persze, ecsém uram – válaszolta az öreg székely –, ha kimegyek az utcára, belépek egy tehenszarba, az vagy Kelemen vagy Sebestyén. Azt mondja meg inkább, hogy melyen Kelemenek és Sebestyének!

– Hát a Csucsukok meg a Gecik.

Gyerekként, amikor apámtól először hallottam ezt a történetet, nem értettem, miért Csucsuk egy Kelemen, és miért Geci egy Sebestyén. Ma már tudom, hogy ezek őseim ragadványnevei voltak.

Dolgozatomban két bukovinai falu ragadványneveinek néhány jellemzőjével foglalkozom: Istensegítségével és Andrásfalvával. Azért választottam e két falut, mert édesapám dédapja andrásfalvi volt, apám nővérének férje pedig istensegítsi születésű, ma Csátalján él.

A bukovinai székelyek rövid története

Erdély legkeletibb területéről kezdtek meg 200 éves vándorlásukat. Névadási szokásaik többségét innen vitték a „mádэфalvi veszedelem” után Moldvába, majd Bukovinába, s őrizték meg a második világháború utánig, a mai Magyarország területére történt végleges letelepedésükig.

A bukovinai székelyek története lényegében menekülések és telepítések, vagyis migrációk története. Mária Terézia uralkodása alatti határőrvidék szervezése elleni tiltakozásul a székelyek Mádэфalván gyűltek össze 1764-ben. A gyűlést fegyveresen oszlatta fel az osztrák katonaság, ágyúkkal lövették a falut, közel 200 székelyt megölték. Ezt követően tömegesen Moldvába menekültek a csángó-magyarok közé.

A Moldvába menekült székelyek nagy részét Hadik András telepítette le az Osztrák Monarchiához 1774-ben került Bukovinába. Öt magyar falu jött létre: Andrásfalva, Fogadjisten, Hadikfalva, Istensegítség, Józseffalva. A falvak beszédes nevet kaptak, hiszen a legkorábban települt két község, Istensegítség és Fogadjisten (1776/77) neve a sok megpróbáltatás miatt egyszerre fohász és remény, a másik három település a telepítők nevét őrizi: Hadik Andrásét két falu (Hadikfal-

va, Andrásfalva), valamint II. Józsefét Józseffalva. Ugyanebben az időben lengyel, német telepesek is érkeztek, s a tarka etnikumú terület magyar szigete lett az öt székely falu.

E magyar szigetek azonban befogadók voltak, s házasságokkal más, elsősorban a környező települések német, ruszin, lengyel lakóival színesedett az etnikai összetétel, s természetesen románokkal is. Azonban a más nemzetiségű, más vallású és anyanyelvű jövevény csak akkor lehetett a bukovinai székely falvak lakója, ha katolikus vallásra tért. A német, román vezetéknevű jövevények elmagyarosodtak, székelyekké lettek. Gyakran ragadványneveik utalt csak származásukra. (*Sováb, Oláh, Zsidó*). A leszármazottak már nem tudták szüleik anyanyelvét. A trianoni szerződés után Romániához került területen természetesen tudtak románul, a magyarok is megtanulták az állam nyelvét. A falvakban élő zsidó kereskedők, többségük szatócsboltot működtetett vagy mézsárszékét, valamennyien tudtak magyarul, a székelyek tudomásul vették másságukat, s a teljes elfogadás jele volt, hogy nevüket becézett alakban is használták (*Leib: Lébacská*).

Három emberöltőnyi idő elteltével a falvak lakossága megsokszorozódott – a székelyeknél nem ritka a 8–10–12 gyerek – s a XIX. század végén, a XX. század elején több kísérlet is történt arra, hogy a falvak túlnépesedés okozta gondjain enyhítsen. A bukovinai székelyek így kerültek az Alduna (Pancsova) melletti néhány faluba (Hertelendifalva, Székelykeve; ma Jugoszlávia); Déva környékére (nagy részük Csernakeresztúrra, ma Románia, őket dévai csángókként ismeri a néprajzi szakirodalom). E szervezett, állami irányítással történt telepítések mellett sokan megélhetést keresve kivándoroltak Amerikába, többségük Kanadába, de Brazíliában is élnek bukovinai székelyek.

A második világháború alatt a magyar kormány létrehozott egy tudományos bizottságot, mely arra volt hivatott, hogy felmérje a trianoni Magyarország határain kívül élők számát, valamint azt, hogy kiket lehetne visszatelepíteni a várt területi gyarapodással megnövekedett ország területére. A visszatelepítendőkhöz szerepeltek a moldvai csángók mellett a bukovinai székelyek is (12 000 fő). A kérdés az volt, hová is telepítsék őket. A székelyek kérése az volt, hogy egy tömbben, a trianoni Magyaror-

szág belső, nem határ menti területére kerüljenek. Sajnos nem ez történt. Az 1941 áprilisában Magyarországhoz visszacsatolt Bácskába telepítette a magyar kormány az öt bukovinai székely falu teljes lakosságát.

A trianoni döntéssel Jugoszláviához került területen sok új falut hoztak létre a szerbek, ahova az első világháború szerb önkéntes katonáit telepítették le. Így kívánták javítani a terület etnikai összetételét, természetesen szerb lakóinak javára. Ezeket dobrovoljac falvaknak hívták. A magyar honvédség bevonulásának hírére (1941 áprilisa) a telepek lakói elmenekültek, vagy a magyar katonaság elűzte őket. 28 ilyen dobrovoljac faluba telepítették le a bukovinai székelyeket.

Az új környezetben a papoknak, tisztviselőknél sem volt könnyű dolguk, amikor a székelyek névadási szokásaival, a bukovinai falvak nevével találkoztak. A Kalocsai Érseki levéltár anyagonyveit vizsgáltam, s feltűnt, hogy a bejegyzésekben sok a bizonytalanság vagy hibás írásmód a keresztnévek, illetve a születési hely leírásában. (Elsősorban Istensegítség és Fogadjis-

ten esetében.) Humoros eseteket is elmeséltek a visszaemlékezők:

– Hol született? – teszik fel a kérdést a székelynek a községházán.

– Istensegítség – hangzik a válasz.

A kérdés ismételt elhangzik, s a válasz ugyanaz. A tisztviselő úgy vélvén, hogy packázik vele a kérdező, a következőket mondja: „B.. meg, ne fohászokdjék kend, azt mondja meg, hol született.”

Itt éltek 1944 októberéig. A rádióban 1944. október 8-án hangzott el a menekülésre történő felhívás: „Na aztán jött kérem 1944. Magyarok Nagyszombatjának ünnepe, október 8. És kérem szólj a rádió: Bukovinai székelyek meneküljenek. [...] Bácskossuthfalva, Pacsér, Baja felé Zala-ba, meg is ismételte: Zalaszentgrót, Sümeg, pacsai járásba meneküljenek.”

A falvak lakóinak többsége szinte mindenét hátrahagyva menekült a Dunántúl felé, a front vonulását követve Zala megyéig jutottak. 1945 tavaszán Tolna és Baranya megye, főként németek lakta falvaiban – ahonnan várható volt a németek ki-telepítése – telepítették le őket.

A ragadványnév meghatározása (terminológiai kérdések)

A név általános funkciója, hogy egy közösségben egyéniesítsen, elkülönítsen. A magyar személynevek történetében körülbelül a XVI. századtól vált általánossá a mai gyakorlat: a személyek kételemű nevet kaptak, amelynek első eleme – a családnév – felmenő, rendszerint apai ágon öröklődik, a másik elem az utónév – keresztnév –, mely rendszerint a szülők által választott – nagyszülők, szülők nevei –, de előfordul, s a bukovinai székelyek elmondták azt is, hogy gyakran a keresztelő pap adta a keresztnévet, mégpedig a születés napjához legközelebbit. Azonban nem ritka eset, hogy egy-egy faluban két vagy több személy nevének mindkét eleme

azonos, ezért az pontosítani kell, megkülönböztető nevet kap.

A ragadványnév tehát gyűjtő név, amely mint alcsoportokat, magába foglalja a megkülönböztető (bukovinai székelyeknél az ősök keresztnévének felsorolása), valamint gúny- és csúfnéveket.

A megkülönböztető neveknek csak a megkülönböztetés a feladatuk. Általában harmadik elemként a család és a keresztnév mellett állnak. A gúny- és csúfnévek között az az alapvető különbség, hogy a gúnynév általában felnőttéknél, a csúfnév általában a gyermekeknél általános. A gúnynév általában öröklődik, a csúfnév pedig nem.

A ragadványnevek egyes csoportjai nem merev kategóriák, átalakulhatnak, egy-

Azokat, akik nem tudtak vagy nem akartak menekülni, internálótáborba zárták (Szeghegy – Szikics – Szabadka), majd 1945 februárjában kiutasították őket Jugoszláviából. Bács-Bodrog vármegye (ma Bács-Kiskun megye) három, németek lakta falujában telepedtek le, ahonnan várható volt a német lakosság kitelepítése: Csátalján, Garán és Vaskúton. Csátaljára zömmel istensegítségiek, Garára hadikfalviak, Vaskútra fogadjisteniek kerültek. Több mint egy évig azonban egy fedél alatt éltek, s a kitelepítéstől félt, és a betelepített emberek gyakran ellenségesen nézték egymást, tehetetlen szenvedői voltak a nagyhatalmi politikának, miközben egyikük sem tehetett arról a helyzetről, amelybe került. Rövid idő elteltével azonban a vegyes házasságokkal új történet indult, s ebben az új időben a megbékéléssel eltűntek a népcsoportok sajátos jellemzői is, így a ragadványnevek.

Andrásfalváról 1941 tavaszán 593, Istensegítségéről pedig 693 család települt a Délvidékre. Az andrásfalviak Tolna és Baranya megyében, az istensegítségiek szintén a Dunántúlon, egy részük Csátalján telepedett le.

másba fonódhatnak. Gyakori eset, hogy a gúnynév az idők folyamán megkülönböztető névvé lesz. Némelyik név csúfolódó, tehát gúnynév, de csak addig, míg az viseli, aki kapta.

Ha azonban a név már átszáll az utódokra, csúfolódó természetét elveszti, megkülönböztető névvé lesz. (Az istensegítségiek egyik Sántha család ragadványneve a *Szörös*, bár a nevet viselők nem voltak szörösök. Talán az egyik ős jellemzőjéből lett gúnynév vált a többi Sántha családtól való megkülönböztető névvé.)

Eredetileg talán minden ragadványnévnek volt jelentése, mára azonban a jelentés gyakran megfejtethetetlen.

A ragadványnevek kutatásának lehetőségei

A bukovinai székely falvak közül a leginkább kutatott és feldolgozott Andrásfalva, köszönhető ez Sebestyén Ádámnak. A bukovinai andrásfalvi székelyek élete és története című, 1972-ben Szekszárdon megjelent könyvében leírta az 1941-ben Bácskába telepített családok neveit, s rögzítette a ragadványneveket is. Az ő munkája, valamint édesapám emlékei szolgáltatták dolgozatomhoz az adatokat.

Istensegítségéről nem készült ilyen össze-

foglalás, így e falu ragadványneveit csak töredékesen sikerült felgyűjtenem. Nehéz volt a feladat, hiszen a ma még köztünk élő istensegítségiek (ma 75-80 évesek) fiatalok, 14-18 évesek voltak a kitelepítés idején. A falu ragadványneveit egy térkép alapján s a Csátalján élő istensegítségiek segítségével igyekeztem összegyűjteni, s természetesen az adatközlők kora miatt nem lehetett a teljesség igényével. A térképet Brendján István tanító készítette 1940 au-

gusztusában (nevét 1941-ben Hadikfalvira magyarosította), mely felsorolja a házak családfeleinek nevét. Ragadványnevet – az apai név megkülönböztető jelzésén kívül – sajnos csak igen ritkán jelez, így a visszaemlékezőktől tudtam csak gyűjteni.

Míg Andrásfalva ragadványneveinek gyűjteménye teljesnek mondható, Istensegítség csak töredékes, bár így is képes bemutatni a ragadvány- és csúfnévek alapvető típusait.

A ragadványnevek gyakoriságának okai és típusai a bukovinai székelyeknél

A kételemű családnévadás kialakulása után is egyes településeken egy-egy vezetéknevű annyira elterjedt a rokonság, leszármazás révén, hogy a települések jelentős részében csak néhány vezetéknevű fordult elő, egyes nevek terheltsége igen nagy lett. Ez a jelenség igen jól bemutatható a bukovinai székelyeknél. Az öt falu határa zárt volt, a népszaporulat igen nagy. A környékbeli településeken németek, ruszinok, románok stb. éltek. A zárt etnikai közösség megnehezítette az új nevek gyarapodását. A bukovinai öt falu lakói a név alapján is meg tudták mondani, hogy mely faluból való az illető személy.

A mádэфalvi veszedelem után a Csíkből és Háromszék falvaiból menekülők többsége rokoni, baráti kapcsolatban állt egymással. Amikor Moldvából Bukovinába telepítik őket, egy-egy faluba azok igyekeztek kerülni, akik ismerték egymást, rokonok, ezért gyakran azonos vezetéknevűek voltak. (Pl. Andrásfalván nagyon sok a Sebestyén, a Palkó, a Fábi-

án, Kelemen, az istensegítsiek között a Nyisztor, Lovász, László, Szóts)

Egy kis falu esetében a sok azonos vezetéknevű zavart okozhatott, ezért megkülönböztető neveket, ragadványneveket adtak.

Ragadványnevek azonban nemcsak akkor keletkeznek, amikor a vezeték- és keresztnév terheltsége ezt indokolja. Ragadványnevet kaphatnak a ritka családnév viselők is. Az istensegítsi, román származású Lavrik Vaszile, Vaszinak becézték, de volt gúnyneve is, *Betyár*, amit a gyerekek is örökölték. Egy zárt, patriarchális településen, amilyenek a bukovinai székely falvak, ahol a közös tevékenység, a közös érdeklődés, a közös érdek, az egymásra utaltság szerves közösséggé formálta az ott élőket, mindenki ismer mindenkit, így az érzelmi közösség is fontos. A gúnynevű, csúfnév tükrözi az illető személyhez fűződő érzelmet, ítéletet. A székely humor, a góbéság pedig azoknak is adott ragadványnevet, akiknek egyedi nevük volt. A becézés nyelvi formái (többszö-

rös kicsinyítés) pedig egyedivé teszik a székely ragadványneveket.

A ragadványnevek típusba sorolása ma már igen problémás. A visszaemlékezők sokszor csak a névre emlékeznek, a ragadványnevű megszületéséről már nem tudnak, vagy csak megmagyarázni próbálják. (Pl. Nagy József a *Csakir* ragadványnevről szólva úgy tudja, hogy azért hívták így az illetőt, mert gyerekként sokat firkált, s mikor a szülőktől megkérdezték, mit csinál a gyermek, azt válaszolták: Csak ír-ami szokatlan volt a parasztcsaládban. Kedves történet, de valószínűleg nem ez lehet a magyarázat.)

Több bukovinai ragadványnevű valószínűleg román jövevényszó, illetve a bukovinai életmód olyan elemét őrzi, mely az adatközlők emlékezetében már elhomályosult. (Pl.: a Bojér ragadványnevű a román *bojár* – földbirtokos – szóból eredeztethető, hogy „móduvázó” – Moldvába román földbirtokoshoz idénymunkára járó – családra utal-e, vagy valamilyen csúfoló név.)

A ragadványnevek típusai a két bukovinai székely faluban

Az ős – ősök – keresztnévűből eredő ragadványnevek

A legtöbb ragadványnevű ilyen típusú. Többségük az azonos vezetéknevű családok leszármazási rendjét férfiágon tartja számon. Pl. Fábián (*Erős Mihály Jóska*) Fábián, Sebestyén (*Geci Marci*) Jankó, Sebestyén (*Geci János Jóska*) László, Kelemen (*Csucsuk Barabás*) Márton. A ragadványnevűvé váló keresztnév a bukovinai névhasználati szokásnak megfelelően becézett, rendszerint kicsinyítő képzős alakban szerepelnek. De megfigyelhető az is, hogy a sok Fábiánt, akik az Erős ragadványnevet viselték, még az ősök leszármazásával is elkülönítették, hasonlóan a Csucsuk Kelemenekhez. (Dédapám volt Kelemen Barabás, s gyerekeit, unokáit a Csucsuk ragadványnevű mellett még a Barabás névvel is megkülönböztették.)

Az ősök (dédapa, nagypapa, apa) keresztnévének felsorolásában igen fontos az időrend. Ennek a típusnak a kialakulása több okra vezethető vissza. Az egyik történelmi, társadalmi ok, és szoros összefügg a középkori, ún. sajátos székely jogállással. A székelyek határvédelmi szerepet láttak el, ezért kollektív

nemességet kaptak. Szolgáltatásaikat az állam irányában katonáskodással rótták le.

Mindez erős összetartozás-tudatot eredményezett, és konzerválta a vérségi leszármazás számoltartását. Amikor a bukovinai székelyek kiszakadtak a székelység egészéből (1764), ezt a nemzeti leszármazástudatot és ennek fontosságát továbbvitték új lakhelyükre is. Mivel szigetként különültek el a többi Bukovinában élő néptől, a leszármazástudat fontosságát a 20. század közepéig meg tudták őrizni. Az összetartozás mellett a ragadványnevek ezen típusa – mely leszármazást sorol fel – az öt falu közötti és a falvakon belüli házasságkötések szempontjából is rendkívül fontos, mivel elkerülhették a rokonok házasságkötését közel 4 generációra visszamenőleg.

Vezetéknevűből származtatható ragadványnevű

A keresztnévűből származó ragadványneveknek ritkább. Gyakran a családba beházasodott vezetéknevűre utal. (Ferkó, Kolozsi)

A nő ági leszármazást mutató ragadványnevű

Ritkán fordul elő (Erzsébet), néha férjhez névalakban is (Balázskáné).

Az istensegítsi Fischler Peisach zsidó boltost felesége után (Írás Anna) *Írás Péca*knak nevezték. Lőrinc Bibián Gergely édesanyja volt Bibiána, az egyik Papp család ragadványneve a *Krisztina*, nagyanyjuk keresztnév után. László *Virka* Ambrus édesanyja Veronika volt.

Külső vagy belső tulajdonságra utaló ragadványnevek

Igen gyakoriak, sokszor csúfolónevekből lettek az azonos vezetéknevűeknél megkülönböztető szerepűek, s öröklődhetnek is.

Viselőik gyakran sértőnek is érzik. Pl. *Beles*, *Füles*, *Csonka*, *Bitang*, *Cseszle*, *Cseszlecske* (szúnyogot jelent a székely nyelvjárásban), *Csürke* (csirke), *Topló* (tapló), *Tökös*.

Hucán Gáspár – eredeti családnévét nem is tudta az adatközlő – igen magas ember volt, holott a hucán apró termetű hegyi lovat jelent.

Jellegzetes tevékenységre, foglalkozásra utaló ragadványnevek

Megkülönböztető névvé válhat a foglalkozás: *Pásztor, Kántor, Deák* (deáknak hívták a bukovinaiak a kántort). A *Bojér* ragadványnevét valószínűleg arra utal, hogy viselője gyakran járt Moldvába román földbirtokoshoz (bojár) idénymunkára.

A *Mizilik* (mézeskalácsból készült rózsafüzér, búcsús ajándék, román eredetű szó) ragadványnevű „kis púpos emberke” – kinek eredeti nevét nem is tudta a visszaemlékező – onnan kapta nevét, hogy ezt árulta.

Származásra (etnikai hovatartozásra) utaló ragadványnevek

Ragadványnévvé válhatott a származás is, vagyis mely néphez, nemzetiséghez tartoztak, mielőtt asszimilálódtak a székelységbe. Ilyenek: *Zsidó, Cigán, Német,*

Sováb (sváb). A soknemzetiségű Bukovinában előfordult a más nemzetiségűekkel való házasság. A vegyes házasságoknak egyetlen feltétele volt – mint azt már korábban említettük –, amit a székelyek szabtak: csak akkor jöhetett létre, ha a másik fél katolikus.

A bukovinai székelyek túlnyomó többsége mélyen katolikus volt – csak Andrásfalvának voltak református lakosai –, s vallásuk nagyban segítette magyarságuk megőrzését a túlnyomó részt más vallású környezetben. Így már csak ragadványnevük utalt származásukra, mert teljesen székelyekké, katolikus magyarokká váltak.

Egy jellemző történet: az istensegísi Lavrik Vaszilétől megkérdezték, kik voltak egy környékbeli erdőben fát vágni: Lavrik (Betyár) Vaszi a következőt mondta: Csak hárman voltunk magyarok: Én, Potápi (Oláh) Péter, meg a sógorom, Marosán István. (Mindhárman román származásúak.)

A házról kapott ragadványnev

Egy ilyenről tudunk. Istensegíts térképét nézve Nagy József azt mondta: „Nem tudom, hogy hívták azokat, akik abban a házban laktak, csak *Csödör* Jóskának mondtuk. De Ő meg a házról kapta a nevit, mert korábban abban egy nagy természetű ember lakott, akit Csödörnek mondtak. Így lett aztán az új lakó is *Csödör*.”

A ragadványneveknek köszönhetően a Székelyföldről elmenekült, Moldván, Bukovinán, Dél-Bácskán keresztül a mai Magyarország területére érkezett bukovinai székelyek még közel 300 év elteltével is felismerik rokonaikat a szétszórás ellenére is.

A napjainkban egyre gyakoribbá váló székely találkozók (rendeztek világtalálkozót is 2000-ben Szekszárdon) a bemutatkozás után az első kérdés a ragadványnevre vonatkozik. (Pl. Melyik Kelemen?)

Istensegísi és andrásfalvi ragadványnevek

Az istensegísi ragadványnevek kutatásában Nagy József (1927), +Nagy Ágota (1919) és Kelemen Ilona (1931) segítettek. Nagy József édesapám sógora, nővérének férje, Nagy Ágota az ő nővére, Istensegítsen születettek, 1941-ben telepítették őket a Bácskába. A második világháború végén, 1944-ben internálótáborba kerültek, s 1945 februárjában telepedtek le Csátalján.

Istensegíts 693 háza családfőjének nevét tudjuk a Brendján József tanító 1940-ben – a kitelepítés előtti évben – készített térképe és névjegyzéke alapján. E térképen és névjegyzéken néhány kivételtől eltekintve az azonos vezetéknevűeknél az apa – nagypapa – keresztnévének rövidítése szerepel. A családnevek (a családfők nevei) megoszlása a következő:

NYISZTOR	52	családfő
LOVÁSZ	40	
LÁSZLÓ	36	
SZŐTS	33	
GYÖRGY	28	
NAGY	21	
SÁNTHA	20	
TAMÁS	19	
SZABÓ	18	

Őket követi a Győrfi, Pap(p), János és Lőrinc család 16 családfővel. Ez a 13 családnév (314 ház, pontosabban családfő) a 693 ház (családfő) közel 50%-a. Tehát a

falu felének neve közülük került ki. Érthető tehát, hogy szinte minden családnak volt ragadvány- (megkülönböztető) neve, s természetesen e mellett még esetleg csúfneve (esetenként öröklődött).

Nagy József apját a következőképp hívták: Nagy (*Jancsi, Mihály, Ferenc*) István, pontosabban *Istán*, mivel a székelyek nem szeretik, ha több mássalhangzó torlódik, ezért egy-kettőt „kilöknek”. Mindez azt jelentette, hogy Ferencnek hívták az apját, Mihálynak a nagyapját, Jancsinak a dédapját. Szokatlanak tűnik, hogy becézett alakban utalnak a legtávolabbi ősrre, de a kicsinyítés, a becézés jellemző a székely nyelvjárásra. A Jancsi lehetett akár egy 80 éves öregember.

A keresztnévek hosszú felsorolása fontos volt, többféle információt hordozott. Meg lehetett tudni, hogy az illető milyen nemzetségből való, jó vagy rossz családból, megkülönböztette esetünkben a többi Nagy Istvántól. Egy idő után a 4-5 keresztnév kimondása nehézkessé vált, ekkor rövidíteni kezdték: „Mondjuk azt mondták, hogy Jancsi Mihálynikból való, hogy Márton Mihály Antinikból való, vagy hogy Szőts Jóskánikból való.”

Nagy József elmondta, hogy a faluban szinte mindenkinek volt ragadványneve. Érdekes torzítások is előfordultak, pl. Szőts *Jóska* Géza helyett *Szottyoska*. (Szőcsjóska kimondva hasonlít a Szottyoskára.)

A foglalkozásról vagy éppen hangszertudásról is kaphattak ragadványnevet: pl. *Trombitás, Dobos*.

Előfordultak nem éppen hízelgő ragadványnevek is Istensegítsen: *Dög Péter, Görénke Jóska, Lóbőr Lajos, Zsónyér Marci, Pergelt László*. Arra már nehéz lenne magyarázatot találni, hogy miért is kapták ezeket a neveket. Néhány magyarázatot azért megpróbáltak adni. A *Pergelt László* – a vezetéknev Bőthe –, ami a pörkölt (megégett) székelyes alakja, „olyan fekete volt, mintha meg lenne égve”. A *Zsónyér* magyarázata szerint a „zsomer” román szó (jelentése: töpörtyű) torzult alakja, viselője apró termetű volt. (Úgy csúfolták, hogy hüvelykujjuk egy ujjpercét mutatták neki.) *Hucán Lajos* az apró hegyi lovakról, a huculokról kapta a nevét, magyarázata szerint azért, „mivel ez az ember olyan nagy volt, egy csúfondáros nevet adtak neki”. Sok ragadványnev adásának oka a távoli múltba vész, megmagyarázni nehéz.

Származásra utal a *Zsidó* ragadványnev is (*Zsid* [!] Ádám, *Zsidó* Lajos, *Zsidó* Péterke). Rendkívül érdekes történet Béres (*Török*) Józsefé. A XX. század elején Bulgáriából menekült a törökellenes pogromok elől a bukovinai székelyek közé. Szorgalmas, dolgozó béresként végezte munkáját egy családnál.

Áttért a katolikus hitre, így feleségül vehette a gazda lányát, s így kapta felesé-

ge vezetéknevét felvéve a Béres vezeték-név mellé a Török ragadványnevet, s Juszuftól József lett. Gyerekeik ragadványnevként a Juszuf nevet is viselték a Török mellett. A bukovinai székelyek kitelepítéskor (1941) ő is a Délvidékre került, s 1945 tavaszán Csátaljára. (Szomszéd lévén gyakran vigyázott apámra. Törte a magyart, s Nagy József nevetve mesélte, hogy Kristman Rézi néniével – aki szintén törte a magyart –, igen jól elbeszélgettek, s ma már, az idő távlatából érdekes csupán, hogy is értették meg egymást... De nagyon szerettek egymással beszélgetni (?)... Értették egymást...)

Az andrásfalvi ragadványnevek jellemzőit Sebestyén (Geci) Ádám gyűjtése alapján állítottam össze. Az andrásfalvi székelyek lakosságszáma az 1941-es Bácskába telepítést megelőzően 2517 fő volt. A 2517 lélek 593 családot, illetve családfőt takar. A Sebestyén Ádám által összeállított névjegyzék csak 130 család esetében nem említ ragadványnevet, a többi 463-nak volt.

A ragadványnév nélküli családok egy része olyan családfő (rendszerint nagyszülő), akinek keresztnéve a leszármazottak ragadványnevében bukkan fel. Töb-

ben az Andrásfalvára beházasodott németek (Kapp, Zájcz, Trapp stb.), illetve tanítók (Farkas), lelkészek (Bognáczky), akik a székely ragadványnév-adási szokásból érthető okok miatt kaptak ragadványnevet. (A vezetéknev túlterheltsége esetükben nem jelentkezett.)

A statisztikai adatok tanúsága szerint a falu székely családjainak túlnyomó többségét a ragadványnevek alapján tartották számon. Erre szükség is volt, hiszen a falu jellegzetes, gyakran előforduló vezetéknevet viselő családjait csak így lehetett megkülönböztetni). A 463 ragadványnevet viselő családban 46 vezetéknev fordul elő mindössze, ami statisztikai szempontból azt jelenti, minimum tíz családfőnek (nem családnak!) ugyanaz a vezetékneve. A gyerekeket is hozzászámítva ez a szám még nagyobb, egyes vezetéknevek rendkívül gyakoriak (Palkó, Dávid, Sebestyén Fábián).

A Sebestyén családnevet viselők pl. 68 háztartásban éltek, megkülönböztetésük, rokonsági kapcsolatuk számontartása csakis a ragadványnevek segítségével történhetett (Ferkó, Kák, Csonka, Geci stb.).

Andrásfalván a ragadványnevek mind-

egyik felsorolt típusa előfordul. Sok esetben az elnevezés eredete már nem deríthető ki. Csak néhány érdekes nevet emelek ki. A származásra utaló vezetéknev (Zájcz), illetve a német származást erősítő ragadványnév (Ferdí – minden bizonnyal Ferdinánd) mellett az Ambarus (Ambarus), a székelyeknél gyakori keresztnév szerepel. Két családfő viseli a Zájcz (Ferdí) nevet, a már említett Ambarus, valamint Jóska. A keresztnévadásból, a becézett alak – úgy vélem – azt tükrözi, hogy a német eredetű család asszimilálódott a székelységhez.

Érdekes a Pásztor (Rótes) Adolf név, mivel a név minden eleme egyedi az andrásfalvi névsorban. Bizonyítani nem lehet, csak a ragadvány- és keresztnév sugallja a zsidó származást. (A Rótes eredeti alakja talán a német Rot – piros – lehetett, mely gyakori név a zsidóság körében.) Az Adolf keresztnév is ezt erősíti. A vezetéknev magyarrá válása, s a ragadványnévvé lett – talán eredeti Roth vezetéknev – a székelységhez való asszimilációt jelzi. Pásztor vezetéknevű nem volt több a faluban, mégis ragadványnevkön tartották számon őket.

A ragadványnevek elhalásának okai

Nagy József, Nagy Ágota, Kelemen Ilona generációja (ma 70-80 évesek) még őrizte a ragadványneveket, a gyerekek már nem. Ennek a névtani változásnak egyik oka a székelyek szétszóródása volt Tolna, Baranya, Bács-Kiskun megye falvaiban. (Nagy számú székely él még a fővároshoz közeli Érden.) Az új környezetbe kerülve az ott élők számára névadási szokásaik – ragadványnevek, a nevek kicsinyítő képzős, gyakran kétszeresen is kicsinyített (Jóskacska) alakjai, a szokatlan keresztnévek – furcsák voltak, megmosolyogták azokat. Egy idő után csak maguk között használták – az idős korosztály használja ma is – a ragadványneveket, a falu többi lakója számára nem hordoztak információt, a ragadványnév funkciója megszűnt.

A székely névadási szokások, közte a ragadványnevek elhalásának okai közé tartozik az is, hogy az 50-es évektől a egyes házasságok egyre gyakoribbá váltak (székely, bunyevác, német, felvidéki, délvidéki magyar), több gyerek városba, nagyvárosba került egyetemre és főiskolára. A ragadványnév eredeti funkciója, azaz a megkülönböztetés (mely összetar-

tozást is jelentett a rokonok esetében) elvesztette jelentőségét. Már csak Nagy József korosztálya emlékezik rá, velük a székely ragadványnevek meghalnak az emlékezet számára is. Ezért rendkívül fontos, itt, az utolsó órákban, hogy feljegyezzük és megőrizzük mindazt, amit az idős generáció még el tud mondani nekünk.

Kelemen Zsuzsa

Elhangzott Baján, 2002. július 19-én az V. Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató tudományos konferencián

BAJAI HONPOLGÁR

Feliratok és Környezetvédő Lap
2002. szeptember 2002. szeptember 6. 11452 oldal Ár: 100 Ft

Várostörténeti és Környezetvédő Lap

Megjelenik minden hónap első napján ISBN 1416-4469

<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgr/mutato.htm>

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős vezető:
Bánáti Tibor

Tagjai:
Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sárosy Józsefné, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:
Bálint Attila

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**